Gábor Dénes
Főiskola

ELŐADÁS VÁZLATOK

OPERÁCIÓS RENDSZEREK

105

Vezetőtanár:
KNAPP GÁBOR

2003

Előszó

A tárgy célja
- Informatikai célok
- Általános mérnöki célok
- Menedzsment aspektusok

Az alkalmazott módszerek
- Megközelítés
- Esettanulmányok
- Számítási példák
- Számonkérés

Eredmény

Cél 1. → Módszer → Eredmény

Konkrét célok („informatikus")
- Az operációs rendszerek lehetőségeinek és korlátainak megismerése és megértése, értelmezése.
- Egyszerűbb telepítési, konfigurálási lépéseket elvégezése (főleg a gyakorlatok anyaga)
- Kommunikációs képesség kialakítása a
  - speciális szakemberekkel (a probléma pontos megfogalmazása, a szakkifejezések helyes használata, a hiba lehetséges okainak behatárolása) és a
  - felhasználókkal (mit lehet elvárni az operációs rendszertől és mi számít hibának). (az informatikus szakma interfész jellegű!)

Cél 2. → Módszer → Eredmény

Általános célok („mérnök")
- Mérnöki precizitás és koncentráció a precizitás a számítási feladatoknál.
  - Megértés << Megtanulás << Alkalmazás !!!
- Sarokpontokból (axiomákból) kiinduló, illetve ezekre visszavezető analizáló/szintetizáló gondolkodásmód.
- Egészséges kételkedés (szkepticizmus)
  - Egy állítást csak akkor fogadjunk el, ha az tudományos alapokból kiindulva tudományos módszerekkel levezethető
  - (Ha ezt nem tudjuk megtenni, attól még az állítás lehet igaz, de kételkedni kell. Egy tekintély (tanár stb.) szava önmagában nem elég!)

Cél 3. → Módszer → Eredmény

Általános célok („vezető", „menedzser")
- Az elvégzendő tevékenységek és a rendelkezésre álló erőforrások összehangolása az eredményesség és hatékonyság érdekében.
- Nincs jó és rossz. Az adott körülmények között optimumot keresünk.
- Egyensúly a szervezetlenség és a túlszabályozás között
- Erőforrások maximális kihasználása (erőforrásból mindig kevés van!)
- Gazdálkodás az idővel (Tevékenységek ütemezése)
- Kockázatok kezelése (Hatékonyság vs. Biztonság)

Cél → Módszer 1. → Eredmény

Megközelítés
- Kívülről haladunk befelé (a felhasználói felülettől a rendszermag komponensei felé), mert
  - Taktikai ok: Így jobban szinkronban lehetünk a párhuzamosan folyó gyakorlatokkal
  - Stratégiai ok: Az operációs rendszerek a feladatok egyre nagyobb hányadát vállalják ugyan magukra, de egyre jobban „elrejtőznek", háttérbe vonulnak, így a felhasználók többsége inkább csak a felülettel találkozik.
- Az Elmélet és a Gyakorlat adminisztratív szempontból független

Cél → Módszer 2. → Eredmény

Esettanulmányok

- Az elméletben tanultakat gyakorlati példákkal, elsősorban a Linux ismertetésével illusztráljuk
  - Az operációs rendszerek belső felépítése a 70-es évek közepén, a Unix megjelenésével kialakult
  - A Linux gyorsan terjedő, nyílt operációs rendszer, így belső felépítéséről is sokat lehet tudni.
- Célunk – többek között, de nem utolsó sorban – az, hogy bemutassuk, hogy
  - A gyakorlat mindig bonyolultabb, összetettebb
  - A hatékonyság és biztonság között kompromisszumot kell kötni.

Cél → Módszer 3. → Eredmény

Számítási feladatok

- A fontosabb algoritmusokat számítási példák segítségével is feldolgozzuk
- A feladatok a számonkérés meghatározó részét képezik
  - Mélyebb tudást követelnek, precizitásra ösztökélnek
  - Felmérhető, hogy a hallgatók mennyire képesek alkalmazni a tanultakat
  - Az alternatív algoritmusok mennyiségi összevetésére is alkalmasak

Cél → Módszer 4. → Eredmény

Számonkérés

- A második előadástól zárthelyik (összesen 3 db)
  - 1. Öt, néhány mondatban megválaszolandó kérdés
    - Az egyik kérdés gondolkodtató, nem mechanikusan megválaszolható
  - 2. Három kérdés + Kettő számítási feladat
  - 3. Kettő kérdés + Kettő számítási feladat
- Ötven százalékos eredmény felett megajánlott jegy!
- A zárthelyik egyre nehezebbek!
- A konzultációkon tárgyalt anyagrészeket a ZH kérdések alapján foglaljuk össze.

Cél → Módszer → Eredmény

Kommunikációs készség kialakítása (specialisták, felhasználók, döntéshozók felé),

A szakkifejezések ismerete és értelmezése

Az alkalmazáshoz szabott operációs rendszer kiválasztása, korlátainak felismerése és kezelése

Egyszerűbb paraméterezési eljárások

„Mérnökibb” gondolkodásmód

Bevezetés

- **A számítógépek felépítése (ismétlés)**
- **Múlt, jelen, jövő**
- **Alapfogalmak**
  - **Folyamatok, Erőforrások**
  - **Az operációs rendszerek felépítése, feladata**

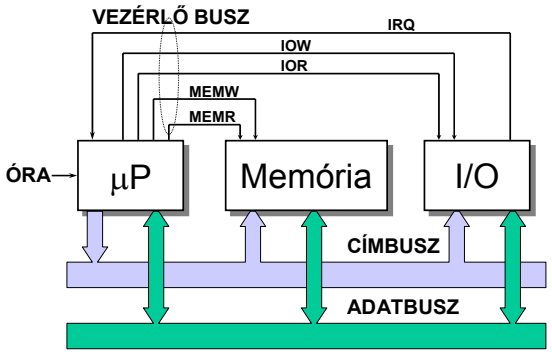

Neumann-ciklus, elvek

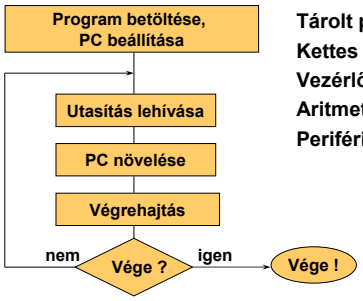

Tárolt program
Kettes számrendszer
Vezérlőegység
Aritmetikai-Logikai egység
Perifériák

Periféria – Memória átvitel módjai

Lekérdezéses módszer (polling)
- A CPU a periféria egy adott port-ját folyamatosan olvassa, ha változást észlel, az új adatot elhelyezi a memóriában
- Könnyű programozni, de a CPU kihasználás siralmas

Megszakításos (interrupt)
- A periféria elég intelligens ahhoz, hogy szóljon, ha kiszolgálási igénye van (megszakítást kér)
- A CPU csak az átvitel idejére foglalt
- Nehezebb programozni

Közvetlen memória átvitel (DMA)
- Megszakítással indul
- A CPU felprogramozza a DMA vezérlőt (honnan, hova, mennyit)
- A DMA vezérlő önállóan intézi az átvitelt
- Nagy mennyiségű adatnál célszerű, kicsit nehezebb programozni

Periféria – Memória átvitel összehasonlítása

	Kezdeményező	Végrehajtó
Polling	CPU	CPU
Interrupt	Periféria	CPU
DMA	Periféria	DMA

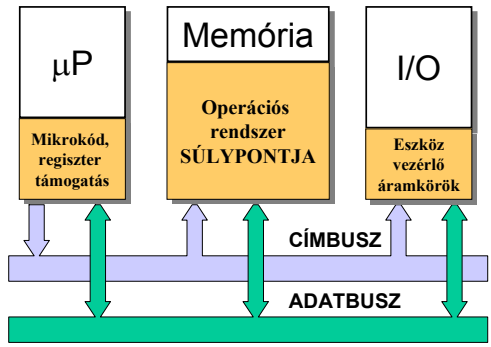

A logikai modell

Alkalmazások (Word, Excel)
Magas szintű nyelvek (Pascal, C)
Alacsony szintű nyelvek (Assembly)
Operációs rendszer
Hardver (Memória, busz, perifériák)
CPU (mikroprogram, regiszterek)
Logikai áramkörök (kapuk, összeadó)

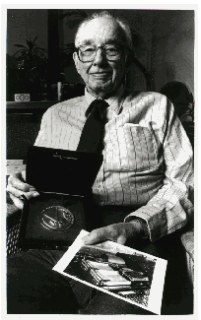

John Vincent Atanasoff (1903-1995)

„Open shop”

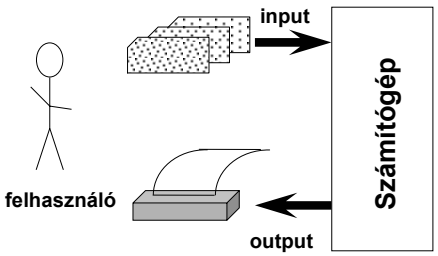

„Closed shop”

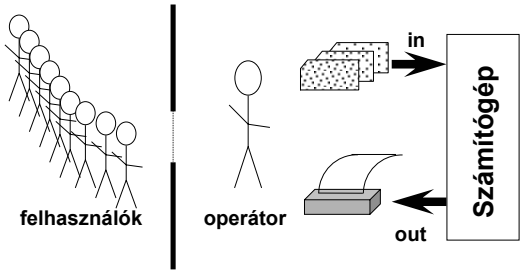

Mágnesszalag alkalmazása

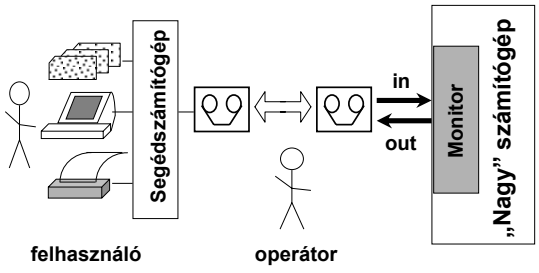

Parancsnyelv (pl. JCL)

```
$ JOB OK    # a munka neve
$ FTN       # a FORTRAN fordító indítása
-
-           # FORTRAN programsorok
-
$ LOAD      # a lefordított program betöltése
$ RUN         futtatás
-
-           # a program bemenő adatai
-
$ END       # a munka vége
```


„Spooling” rendszer

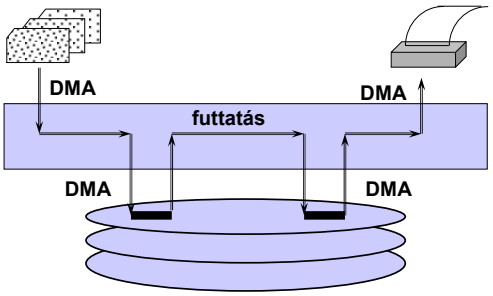

Átlapoló rendszer (pipelined)

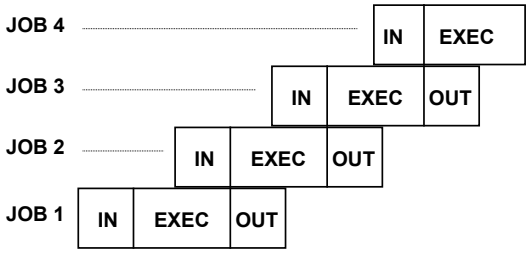

Multiprogramozás

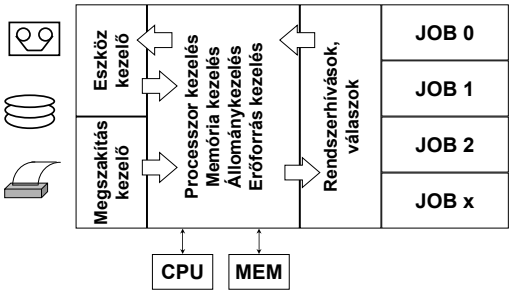

Időosztásos, interaktív rendszerek

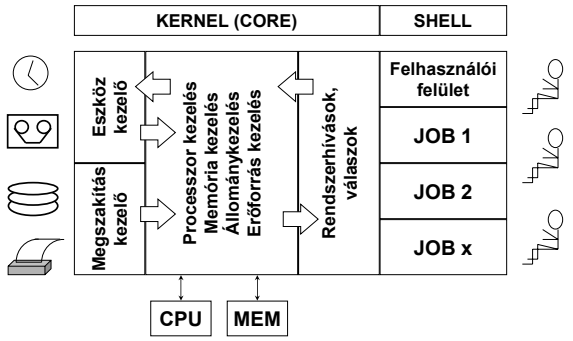

Operációs rendszerek feladatai

Eszközkezelők
Megszakítás kezelő
Rendszerhívások, válaszok
Erőforrás kezelő
Memóriakezelő
Állomány- és lemezkezelés
Felhasználói felület

Az interaktív rendszerek új szempontjai

„Emberi” válaszidő
Időosztás (time sharing)
Felhasználói felület
- Kiegészített parancsnyelv
- Barátságos felület

Felhasználói adminisztráció

Feldolgozási módok

Kötegelt
- Legfontosabb a hardver kihasználása
- Minimális adminisztráció
- Az ütemezést a folyamatok maguk vezérlik (azaz környezetváltás a befejezéskor vagy olyan erőforrás igénylésénél, amely éppen nem érhető el – kb. kooperatív multitasking)

Időosztásos
- A felhasználók a fontosak (rövid válaszidő)
- Interaktív rendszerek (preemptív multitasking)
- Biztonsági és kommunikációs probklémák

Valósidejű
- Véges időkorláton belül kiszolgál max. terhelés esetén is
- Folyamatvezérlés
- Esemény a kezdeményező

Személyi számítógépek

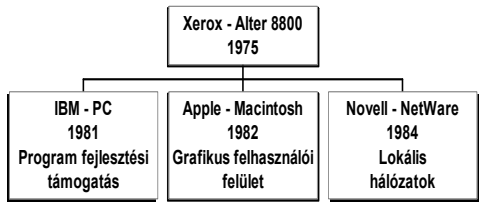

Legfontosabb a felhasználó !

Tendencia

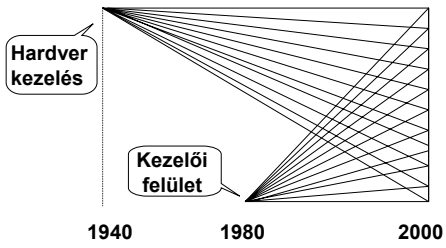

A Unix jelentősége

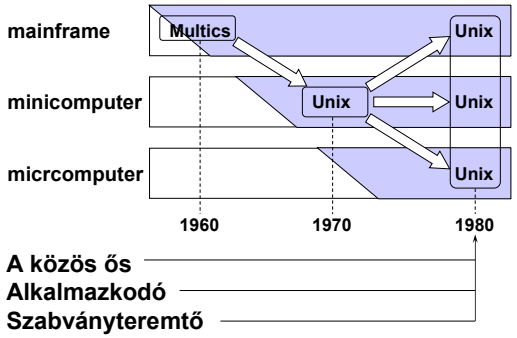

A közös ős
Alkalmazkodó
Szabványteremtő

Többprocesszoros rendszerek

Nagyobb átbocsátó képesség
Erőforrás megtakarítás
Megbízhatóság növekedése
(Fault tolerant system)

Szimmetrikus (SMP)
Aszimmetrikus

A hardver és szoftver együttműködése szükséges!

Elosztott rendszerek (hálózatok)

Rugalmasság
Erőforrásmegosztás
Sebességnövekedés
Megbízhatóság
Kommunikáció

DE ! Biztonsági kérdések, hozzáférés szabályozása

Folyamatok (task, process)

1. „Életre kelt” programok
2. Olyan programok, amelyeknek van folyamatleíró táblája

Folyamatleíró blokk (PCB, TSS)

Folyamat azonosítója
Programszámláló állása
Folyamat állapota
Regiszterek tartalma
Memóriaterület adatai
Perifériák, állományok állapota

Környezetváltás (context switching)

A CPU egy másik folyamat/szál utasításainak végrehajtásába kezd

Átkapcsoláskor el kell menteni minden olyan adatot, amely az éppen félbeszakított folyamat folytatásához szükséges ⇨ PCB

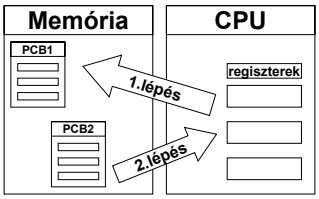

Szálak és Folyamatok

Folyamatok

- Környezetváltáskor minden paraméter mentendő a PCB-be
- Saját erőforrásokkal rendelkezik, biztonságos
- Szálakat hoz(hat) létre

Szálak

- Gyors (környezetváltáskor minimális adatot kell menteni – PC, regiszterek)
- Veszélyes, mert nincs saját erőforrása (közösen használják a szülő folyamat erőforrásait)
- Csak jól tesztelt, biztonságos környezetben!

Erőforrások

Minden, ami egy folyamat végre-hajtásához szükséges
(memória, processzor,perifériák állományok stb.)

Erőforrások típusai

Megszakítható (preemptív)	Nem megszakítható (non-preemptív)
A folyamatoktól az erőforrás a folyamat vagy erőforrás károsodása nélkül elvehető	**Az erőforrás használat félbeszakítása esetén a folyamat vagy erőforrás sérülhet!**

Operációs rendszer (Erőforrás szemlélet)

A folyamatok egy olyan csoportja, amely a felhasználói folyamatok között elosztja az erőforrásokat

Operációs rendszer (Felhasználói szemlélet)

A folyamatok egy olyan csoportja, amely megkíméli a felhasználókat a hardver kezelés nehézségeitől, kellemesebb alkalmazói környezetet biztosít

Az operációs rendszer szerkezete

Felhasználói programok	
Program készítési támogatás	
Felhasználói folyamatok kiszolgálása	
Rendszerhívások	Válaszok
Rendszermag (KERNEL)	Processzorkezelés
	Memóriakezelés
	Állománykezelés
Eszközmeghajtók	Megszakítás kezelés
Hardver	

AS/400e server Function and Structure

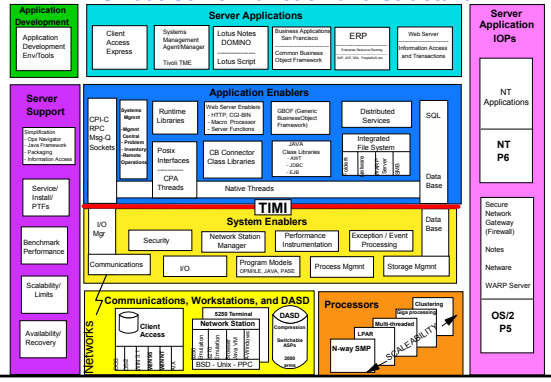

Megszakítások fajtái

Megszakítás (Interrupt)
- A perifériák jelzése a processzor számára (pl adatátvitel vége)

Kivételek (Exception)
- A processzorműveletek során keletkező hibák esetén (pl rossz címszámítás, osztás 0-val)

Nem maszkolható megszakítások (NMI)
- súlyos hardver (pl RAM, tápfeszültség) hiba

Csapda (Szoftver megszakítás, Trap)
- a felhasználói folyamatoktól érkező rendszerhívások

Operációs rendszerek minőségi követelményei

Hatékonyság	Biztonság
– Sebesség	– Hozzáférés védelem
– Felhasználó barátság	– Stabilitás
– Könnyű fejleszthetőség	– Megbízhatóság
– Skálázhatóság	– Hibatűrés
– Menedzselhetőség	– Bizalmasság
– Sok funkció	– Naplózás
– Rugalmasság	

Ellentétes követelmények!
(azonos költség esetén)

Megszakítás-kezelés lépései

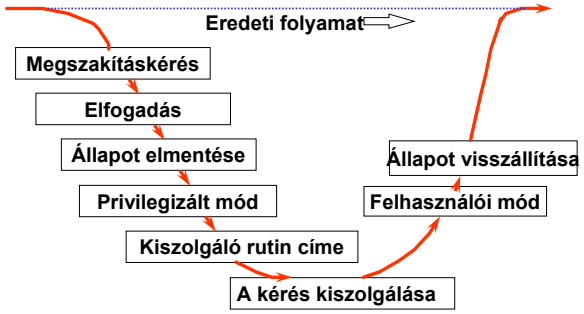

Példa: DOS+Windows

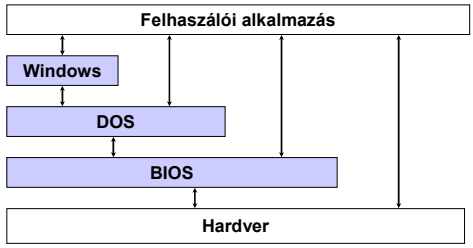

Virtuális gépek: Az IBM VM

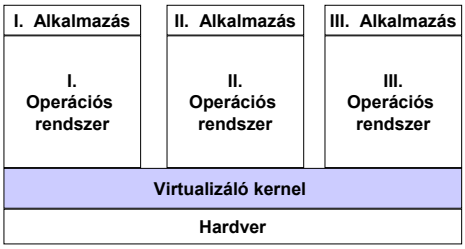

Virtuális gépek: JAVA

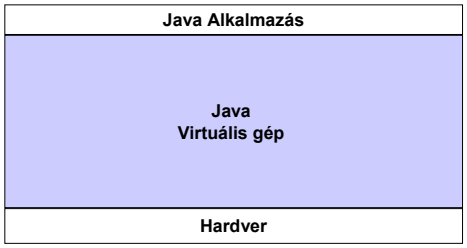

Informatikai rendszerek jellege

Jelenleg digitális számítógépeken alapulnak

- (Nem törvényszerű, de most ez a legolcsóbb, leghatékonyabb. Vannak azonban olyan feladatok, amelyek más módon oldhatók meg kedvezőbben.)

Többfeladatos, elosztott (hálózati) rendszerek

- Leggyakrabban kliens-szerver architektúra
- A hardver erősödésével a maximális hatékonyság helyett a kényelem és a biztonsági kérdések fontossága nő. (komponens alapú fejlesztés)
- A kliens egyre inkább „vékony”, tehát a kliensen csak egy böngésző fut, az alkalmazás és az adatok szerver oldalon vannak

Tipikus logikai architektúra

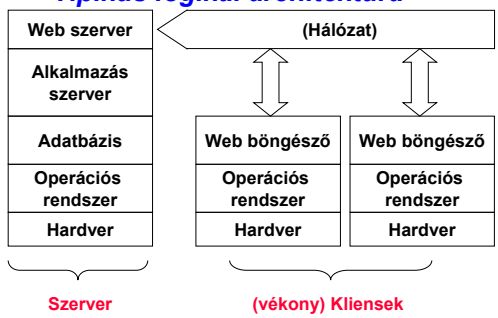

Korszerű szerver architektúra

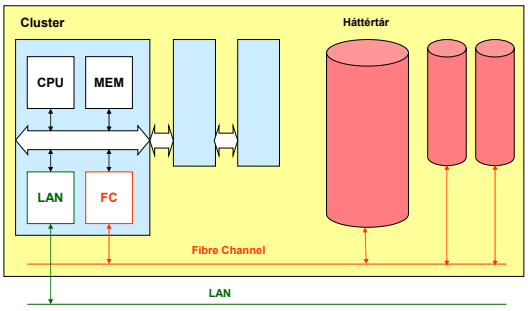

Összefoglalás

Folyamatok, PCB fogalma
Erőforrás fogalma, alaptípusai
Operációs rendszerek funkciói
Kommunikáció:

- Megszakítások
- Rendszerhívások

A felhasználói felület

- A felhasználó és a rendszermag
- A programozói felület
- Segédprogramok, alrendszerek
- Jellemzők

Felhasználói szintek (szempontok)

Végfelhasználó
- Grafikus felület
- Hatékonyság, Biztonság
- Egyre több funkció a háttérben történjen (automatikusan)

Fejlesztő (rendszer vagy szoftver)
- Komponens alapú alkalmazásfejlesztés
- Magas szintű formalizmus
- Objektumorientált megközelítés

Üzemeltető (rendszer menedzser)
- Hibatűrés
- Központi menedzsment

Fejlesztői szerepek

Az informatikai szakmák hasadnak, specializálódnak

access provider (hozzáférést biztosító - ISP, ASP)
- szakmunkások: digitalizáló, operátor, rendszergazda

content provider (tartalom szolgáltató - infolaikus)
- újságíró, esztéta, nyelvész, jogász

content builder (alkalmazásfejlesztő -)
- látványtervező, interaktív fejlesztő, forgatókönyv író stb.
- programfejlesztő, adatmodellező, adatbázis tervező stb.

A felhasználói felület részei

A programindítás eszközei
A rendszermag szolgáltatásai
A programozói felület
Alapvető segédprogramok

A perifériák beállítási lehetőségei

„Kézi” beállítások	**Config.sys**
Automatikus beállítások	**Plug and Play**
Félautomata beállítások	**Scan for Devices**

A memória beállítási lehetőségei

Bufferek száma, mérete (hálózat, lemez)
Leíró táblák száma (pl. FCB)
Lemezgyorsító tár (cache)
Felhasználási módok (EMS, HMA,XMS)

A programozói felület

API (Application Programming Interface)
SDK (Software Development Kit)

Rendszerhívások = Függvények
DOS - kb. 100 alapvető függvény
Windows - kb. 1000 magasszintű fv.

Programkészítés

Forráskód (algoritmus)
Tárgykód (könyvtárak)
Betölthető kód (program)

Programok készítése

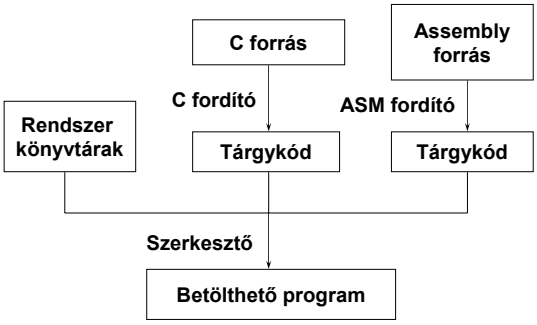

Strukturált programfejlesztő környezet

Editor (ASCII szövegszerkesztő)
- Forráskód szerkesztése

Compiler(ek) (Fordító)
- Tárgykód előállítása

Linker (Kapcsolatszerkesztő)
- Címek összehangolása

Loader (Betöltő)
- Memóriába töltés (ha az OS loader-ét használnánk, nem lenne lehetséges a nyomkövetés, hiszen az OS maga védené az új folyamatot)

Debugger (Hibakereső)

A DOS-nál még Az Operációs rendszer részei !

Parancsértelmező

Elnevezések
(A lényegesnek tartott funkció szerint)
- Shell (DOS-Shell, Bourne-shell)
- Command interpreter (command.com)
- Monitor (Novell)
- Manager (Program, Fájl, Nyomtató)

A parancsértelmező feladatai

Programindítás
Fájlkezelés
Programkörnyezet beállítása
Folyamatok futásának ellenőrzése
Vezérlési szerkezetek

Programindítás

Közvetlen indítás (név beírása, load, run)
Közvetett elérés
Keresési útvonalak
Láncolt (kötegelt) futtatás (*.bat, *.ncf)
Automatikus programbetöltés

A program környezete

Paraméterek
Kapcsolók
Átirányítási adatok
Környezeti változók

A program környezete

Az alkalmazás az operációs rendszer egy „gyerek” folyamatának tekinthető

- Kicsit hasonlít a helyzet a szubrutin híváshoz (de ezek a „szubrutin-folyamatok” párhuzamosan futnak!!!)
- Paramétereket kell átadni neki, ezek alkotják a program környezetét (kb. a parancsikon tulajdonságai)

A program környezete

- Globális változók: keresési útvonal, parancssor, OS változók, munkaterület
- Aktuális paraméterek:
  - Paraméterek (a művelet „tárgya”)
  - Kapcsolók (a művelet „jelzői”)
  - Átirányítások (a művelet „helyhatározója”)
  - (az állítmány maga a program, az alany az operációs rendszer)
  - (Kedves operációs rendszer,) másold át az x.y fájl tartalmát binárisan a képernyőre!
  - COPY X.Y /b >>CON

Alrendszerek

Állománykezelő
Programfejlesztői
Adatbázis kezelő
Kommunikációs

Felhasználói felület jellemzői

Könnyű legyen megtanulni
Méretezhető legyen
Lehessen visszavonni
Törölni lehessen a műveleteket
Többszintű súgó rendszer
Hasonlítson az élő nyelvhez
Minden parancsra legyen válasz
Hasonló funkciók hasonló módon

A Windows95 néhány ablaka

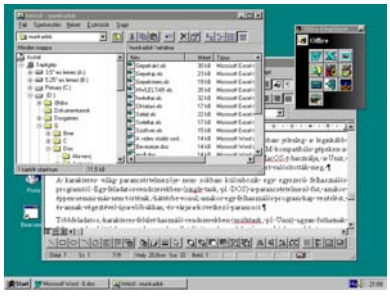

Ablakozó rendszerek

Követelmények

- A multitask környezet miatt megoldandó az események címzettjeinek felismerése (aktív ablak, fókusz)
- Eszközfüggetlen működés biztosítandó
- Az adatforgalom a kliens és szerver között csökkentendő

Megoldás

- Szerver-kliens architektúra
- X-szerver, X-kliens, X.11, X-window

X-window architektúra

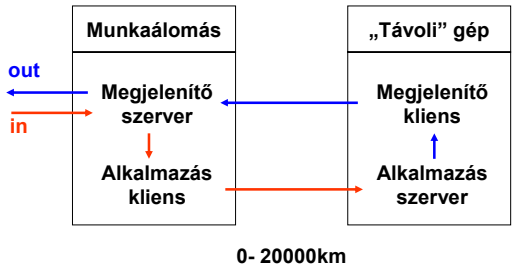

Üzenetvezérlés

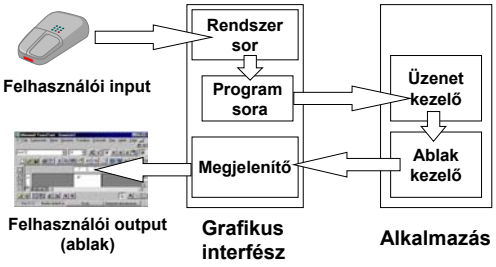

Eszközfüggetlen működés

- A megjelenítő szerver az alkalmazás szabványos, eszközfüggetlen üzenetei alapján állítja össze a megjelenítendő képet
- Az alkalmazásnak nem kell ismernie a munkaállomás perifériáit, a megjelenítésről a helyi szerver gondoskodik (GUI)
- A GUI az alapvető objektumokat maga állítja elő az alkalmazástól kapott paraméterek alapján

Adatforgalom csökkentése

- Nem mozognak az átviteli csatornán nagyméretű képernyőtartalmak, csak az ezek összeállítására vonatkozó utasítások
- A GUI az alapvető objektumokat maga állítja elő az alkalmazástól kapott paraméterek alapján
- Az ideiglenesen nem használt felületek tartalma tárolódik az X-szerveren
- Lehetőség szerint csak a változásokra vonatkozó utasítások mozogjanak

A Norton Commander

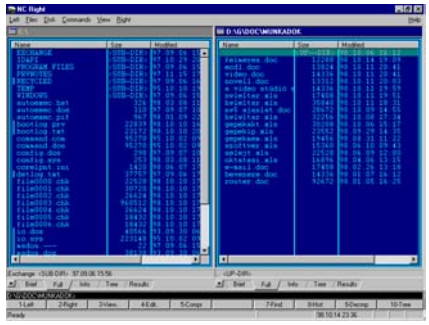

Összefoglalás

Felhasználói felületek
- célja
- beállítási lehetőségek
- programindítás

Programkészítés lépései

Grafikus, üzenetvezérelt felületek

Fájlok, katalógusok

- **Fájlnevek, jellemzők**
- **Közvetett hivatkozások**
- **Katalógus szerkezetek**
- **Hozzáférési jogok**
- **Fájlok elhelyezése**
- **Műveletek állományokkal, katalógusokkal**

File = Állomány

**Adatok egy olyan csoportja,
melyre együttesen,
egy névvel hivatkozhatunk**

Fájltípusok

Ideiglenes rendszerállományok (pl. virtuális memória)

Adminisztratív állományok (pl. katalógusok)

Felhasználói állományok

Tipikus fájlnevek

DOS	**EZEREGY.DOC**
UNIX	**Az.Ezeregy.Ejszaka.Mesei.DOC**
Win 95 (hosszú)	**Az ezeregy éjszaka meséi.doc**
Win 95 (rövid)	**AZEZER~1.DOC**
VMS	**EZEREGY.DOC;4**

Helyettesítő karakterek

	JÓ	NEM JÓ
LEVI?.TXT	**LEVI1.TXT** **LEVI2.TXT**	**LEVI10.TXT**
***NI.DOC**	**DANI.DOC** **ZOKNI.DOC**	**DANO.DOC**
[TD]OBOZ ***(unix!)***	**TOBOZ** **DOBOZ**	**KOBOZ** **doboz**

Fájl jellemzők

Fáljnév
Méret
Utolsó módosítás ideje
Attribútumok
[Hozzáférési jogok]
Fizikai elhelyezkedés

Jogosultságok típusai

Olvasás (Read - R)
Írás (Write - W)
Létrehozás (Create - C)
Végrehajtás (eXecute - X)
Törlés (Erase - E)
Jellemzők módosítása (Modify - M)
Hozzáférés módosítása (Access control - A)

Katalógus = Directory

(“*könyvtár*”)

Olyan speciális állomány, melynek tartalma a fájlok nevét és jellemzőit tartalmazó rekordok listája

Láncolás

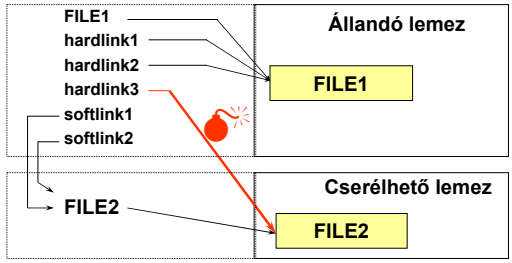

Egyszintű katalógus

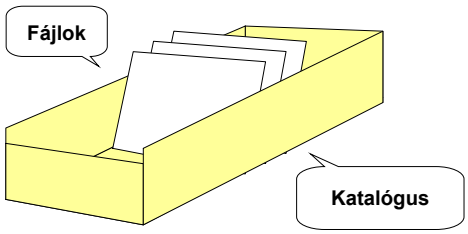

Kétszintű katalógus

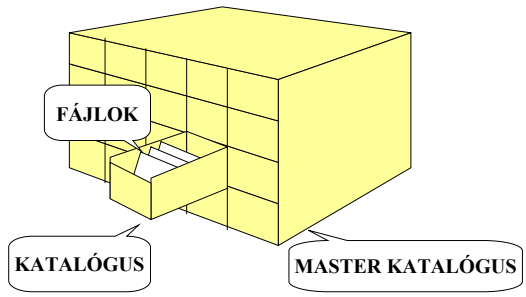

Fa struktúra

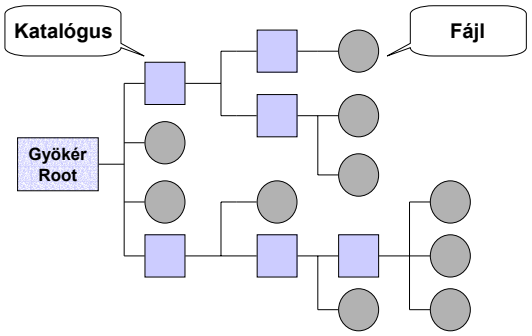

Aciklikus gráf

A hierarchikus katalógus struktúra általánosítása
Hasonló a közvetett file eléréshez (kb. parancsikon)
Rugalmasabbá teszi a szervezést, de bonyolítja fájl rendszert
Többszempontú csoportosítást tesz lehetővé
- Alkalmazások, adatbázisok szintjén már megjelent
- Lotus notes, Media 360

Körbejárható útvonal értelmetlen, kialakulása zavart okoz, így nem megengedett

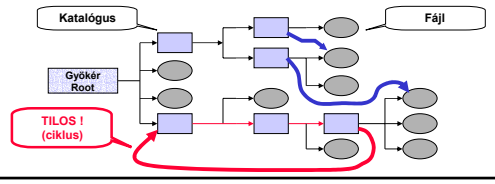

Címzés a fájlrendszerben

Abszolút címzés
- **kiindulópont a gyökér, a cím '/'-rel kezdődik**

Relatív címzés
- **kiindulópont az aktuális katalógus**
- **'..' a szülő, '.' az aktuális katalógus neve**

Példák fájl elérésekre

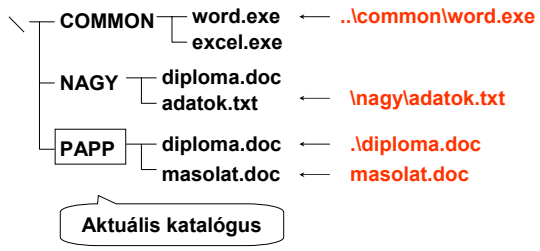

Fájlok elhelyezkedése

Szabad helyek nyilvántartása
Folytonos: first, worst, best
Láncolt: FAT
Indexelt: INODE

Szabad helyek nyilvántartása

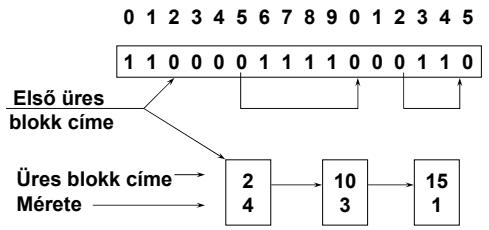

Folytonos elhelyezés

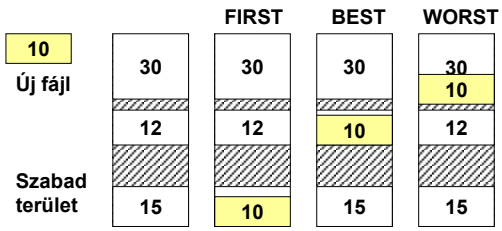

Láncolt elhelyezés

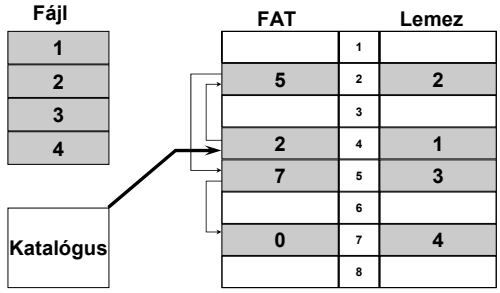

Indextábla alkalmazása

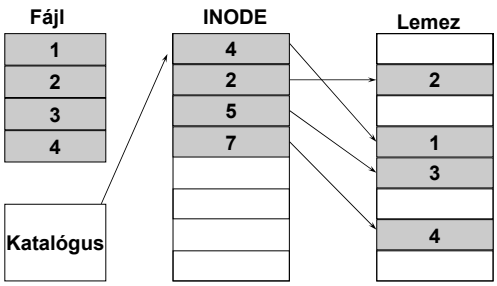

Az i-node tábla alkalmazása nagy fájloknál

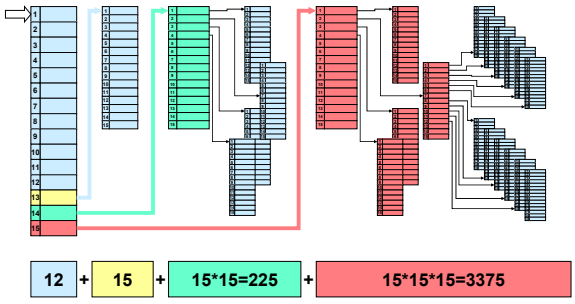

Linuxnál a magasabb szintű táblák 256 eleműek! (15 ⇨256)

Műveletek állományokkal

Létrehozás
Keresés katalógusban
Írás, olvasás
- **megnyitás**
- **pozicionálás**
- **írás-olvasás**
- **lezárás**

Törlés

PCB és FCB kapcsolata

PCB (Process Control Block)
- A folyamat folytatásához szükséges adatok

FCB (File Control Block)
- A fájl művelet folytatásához szükséges adatok
- Tartalma
  - Logikai azonosító
  - Aktuális pozíció (hol tartok az olvasással?)
  - Megnyitási mód (írás, olvasás, bináris, szöveg)
  - Zárolási adatok (ne piszkáljon bele senki!)
  - Változás jelző stb. (el kell menteni, mert megváltozott a tartalom!)

A PCB tartalmazza az folyamat által használt fájlok FCB-ire mutató pointereket is !

Fájlrendszerek jövője (vízió!)

Jelen

- Katalógus (leíró információ) ⇨ Fájl (tartalom)
- A katalógus célja a kereshetőség, rendszerezés
- Kereshetőségi szempontok: Név, Idő, Méret
  - KEVÉS, többszempontú kereshetőség kell
  - A katalógos elemeinek a bővítése operációs rendszer szinten csak időleges megoldás
  - Egyéni bővíthetőség esetén elveszik a hordozhatóság

Jövő (megoldás)

- ÖNLEÍRÓ állományok, azaz a rendszer a struktúráját SZABVÁNYOS módon hordozza (XML)
- Ez nem más, mint az ADATBÁZIS (relációs, OO)!
- A fájlrendszerek ELTŰNNEK, vagy legalábbis az adatbázis koncepció felé tartanak.

Összefoglalás

Fájlok szerepe, jellemzői

Elnevezések,

- célja
- beállítási lehetőségek
- programindítás

Programkészítés lépései

Grafikus, üzenetvezérelt felületek

Lemezkezelés

- **Háttértárolók felépítése**
  - Szalag, Lemez, CD
- **Fizikai lemezkezelés**
  - Ütemezés, Címszámítás, Adatátvitel
- **Az adattárolás optimalizálása**
  - Blokkméret
  - Tömörítés, redundancia

Háttértárak

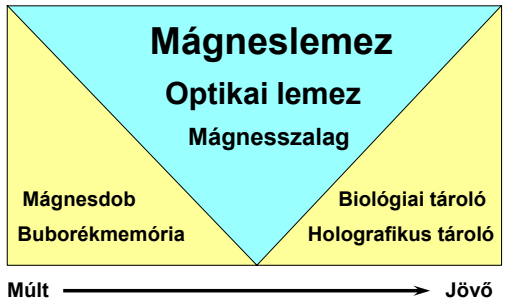

Merevlemezek felépítése

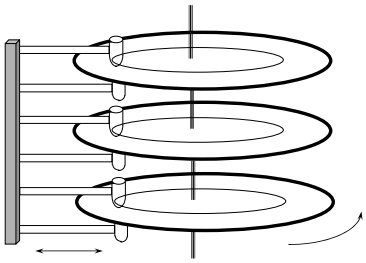

Lemezfelületek felosztása

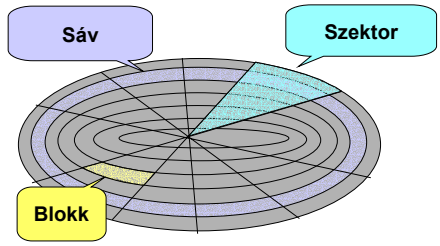

Mágneslemezek jellemzői

Technikai jellemzői
- **Kapacitás: 1-10GB**
- **Elérési idő: 10 ms**
- **Adatátviteli sebesség: 2-10 Mb/s**

Alkalmazása
- **Virtuális memória**
- **Programok tárolása**
- **Adatok tárolása**

Optikai lemezek felépítése

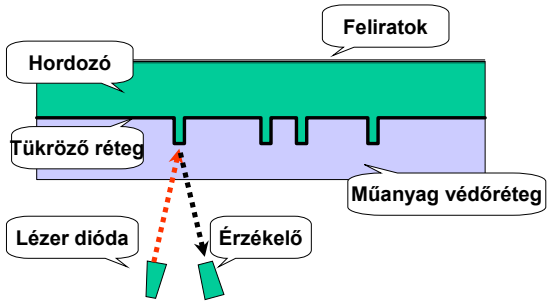

Optikai lemezek jellemzői

Technikai jellemzői
- **Kapacitás: 650MB-14GB**
- **Elérési idő: 300 ms-tól**
- **Adatátviteli sebesség: 150 kb/s-tól**

Alkalmazása
- **Archiválás**
- **Program kereskedelem**
- **Nagy adatbázisok, lexikonok**

Mágnesszalagok felépítése

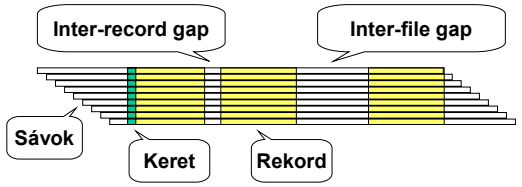

Kapacitás: 2-16 GB
Keresési idő: 0-5 perc
Adatátviteli idő: 2-10 Mb/sec
Újra felhasználható !

Mágnesszalagok jellemzői

Technikai jellemzői
- **Kapacitás: 2-16 GB**
- **Keresési idő: 0-5 perc**
- **Adatátviteli idő: 2-10 Mb/sec**
- **Újra felhasználható !**

Alkalmazása
- **Nagy mennyiségű, összefüggő adat**
- **Archiválás, adatmentés**
- **Nagy tömegű adat átvitele**
- **Sok adat átmeneti tárolása**

Háttértárak összehasonlítása

	Kapacitás	Elérés	Átvitel	Ár/MB
HDD-IDE	2..72 GB	8 ms	100 MB/s	2000 Ft/GB
HDD-SCSI	9..72 GB	5 ms	80 MB/s	8000 Ft/GB
HDD-FC	30..72 GB	10 ms	400 MB/s	3000 Ft/GB
CD-ROM	650 MB	100 ms	6 MB/s	300 Ft/GB
CD-RW	650 MB	100 ms	6 MB/s	500 Ft/GB
DVD-ROM	8/16 GB	100 ns	16 Mbps	n.a.
DVD-RAM	2,5/5 GB	10 ms	2 MB/s	2000 Ft/GB
Streamer	4..20 GB	n.a.	1 MB/s	1000 Ft/GB
DAT	2 GB	n.a.	2 MB/s	200 Ft/GB
DLT	20/40 GB	n.a.	10 MB/s	1200 Ft/GB

Mágneslemezek

Blokkméret
Tömörítés
Adatvédelem

Helykihasználás

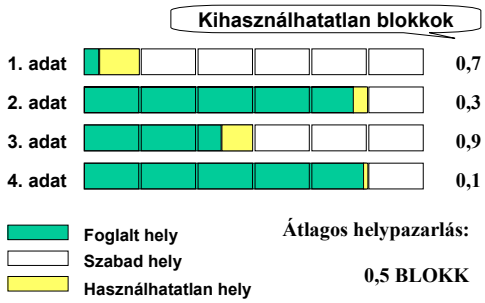

Átlagos helypazarlás:

0,5 BLOKK

Foglaltsági tábla

A lemez kapacitása 1 GB = 2^{30} bájt

Blokkméret	Foglaltsági tábla mérete	
512 = 2^9 bájt	$2^{30}/2^9/2^3 = 2^{18}$	256 kB
2048 = 2^{11} bájt	$2^{30}/2^{11}/2^3 = 2^{16}$	64 kB
64k = 2^{16} bájt	$2^{30}/2^{16}/2^3 = 2^{11}$	2 kB

Blokkok elhelyezkedése

1. lemez	1	21	5	25	9	29	13	33	17
2. lemez	2	22	6	26	10	30	14	34	18
3. lemez	3	23	7	27	11	31	15	35	19
4. lemez	4	24	8	28	12	32	16	36	20

4 lemez, 9 szektor, 1:2 interleave

A beolvasott adatok továbbítása

Beolvasási sebesség
- A mágnesesen rögzített jelek megtalálása
- Mechanikai korlátok (aláfordulási idő, fejmozgás)

Átviteli sebesség
- Az adatok átvitele a memória felé
- Elektronikus (interfész, buszrendszer) korlátok

Sebességkülönbség esetén
- Beolvasási > Átviteli → Közbeékelő (interleave) technika
- Átviteli > Beolvasási → Szalag (stripping) technika
- Beolvasási ≠ Átviteli → Buffer (csak „burst” jelleggel)

Tömörítési eljárások

Kisebb helyfoglalás ↔ **Nagyobb számításigény**
Gyorsabb adatátvitel ↔ **Kisebb adatbiztonság**

Futás hossz kódolás: Sok azonos karakter esetén
Különbségi kódolás: Lassan változó minta esetén
Huffmann-kódolás: Erősen eltérő gyakoriságú karakterek esetén

Gyakorlatban: **Microsoft Drive Space / Double Space**
Novell NetWare Compressed Volume

Huffmann-kódolás

Eredeti szöveg: **KEREKES SZEKEREK MENNEK**

Statisztika, kódolás:	
8 db E	00
5 db K	01
2 db R	10
2 db S	1100
2 db N	1101
2 db space	1110
1 db M	11110000
1 db Z	11110001

Hatékonyság:

Eredeti szöveg:
184 bit

Kódolt szöveg
70 bit

Adatbiztonságot javító módszerek

Adatszintű védelem
- **paritásbit - egyetlen bithiba**
- **hibajavító kód - független hibák**
- **CRC - összefüggő hibák**

Eszközszintű védelem
- **lemeztükrözés - lemez megkettőzése**
- **RAID - adatok redundáns elosztása**

Az adatátvitelhez szükséges adatok

Eszköz típusa
Eszköz sorszáma
Adat kezdőcíme az eszközön
Adat kezdőcíme a memóriában
Adat mennyisége
Átvitel iránya: Írás vagy olvasás
Visszatérési folyamat

A lemez által várt adatok

Fej sorszáma
Szektor sorszáma
Cilinder sorszáma
Adat kezdőcíme a memóriában
Adat mennyisége
Átvitel iránya: Írás vagy olvasás

Címtranszformáció

Blokk logikai címe ⇨
- h - Fej sorszáma
- s - Szektor sorszáma
- c - Cilinder sorszáma

b = h * C* S + c * S + s

C - cilinderek száma
S - szektorok száma

Ennek az inverze kell !!!

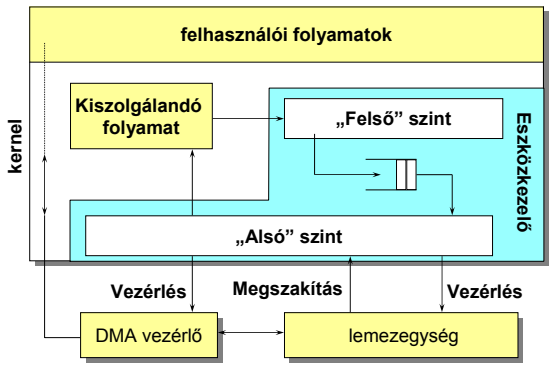

Lemezütemezési algoritmusok

Algoritmus		Várakozási idő	Várakozási idő szórása
Sorrendi	FCFS	nagy	kicsi
Legrövidebb idejű	SSTF	kicsi	nagy
Pásztázó	SCAN	közepes	közepes
Egyirányú pásztázó	C-SCAN	közepes	kicsi

Lemezütemezés - FCFS

Eredeti sor	250	500	900	150	600	50	700	300	350
Átrendezett	250	500	900	150	600	50	700	300	350

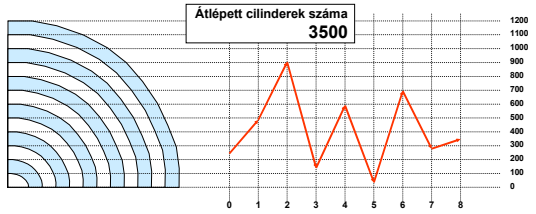

Lemezütemezés - SSTF

Eredeti sor	250	500	900	150	600	50	700	300	350
Átrendezett	250	300	350	150	50	500	600	700	900

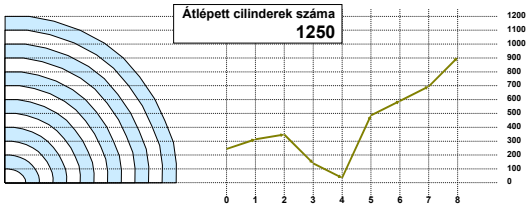

Lemezütemezés – SCAN (LOOK)

Eredeti sor	250	500	900	150	600	50	700	300	350
Átrendezett	250	150	50	300	350	500	600	700	900

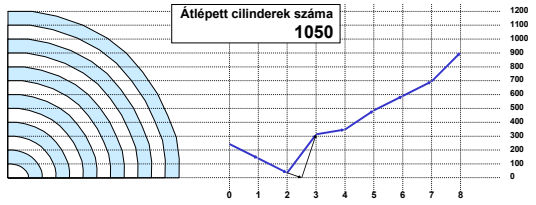

Lemezütemezés – C-SCAN (C-LOOK)

Eredeti sor	250	500	900	150	600	50	700	300	350
Átrendezett	250	300	350	500	600	700	900	50	150

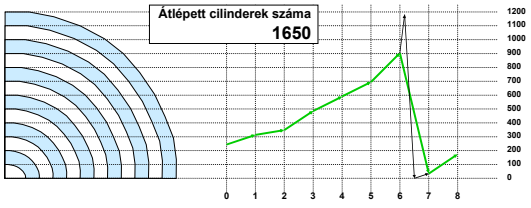

Lemezütemezés – Összehasonlítás

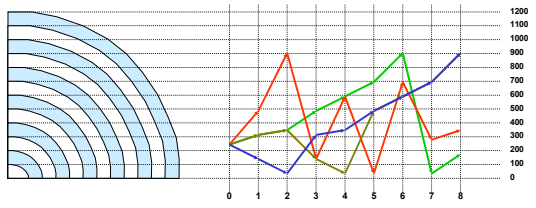

Adatátviteli módok

Szinkron: kiszolgálás közben a folyamat várakozik
Aszinkron: a folyamat fut tovább

Lemezgyorsító (Disk cache)

Körkörös átmeneti tár (Buffer pool)

Szinkron és aszinkron átvitel

Szinkron

A kérés (rendszerhívás) átadása után

- A folyamat ***felfüggesztődik***,
- ***Elveszti*** erőforrásait (átvitel az OS területére)
- A felelősség a biztonságért az ***operációs rendszeré***

Aszinkron

A kérés (rendszerhívás) átadása után

- A folyamat ***tovább fut***,
- ***Megtartja*** erőforrásait (átvitel az FOLYAMAT területére történik)
- A biztonságért a ***folyamat*** a felelős

Körkörös átmeneti tárolók

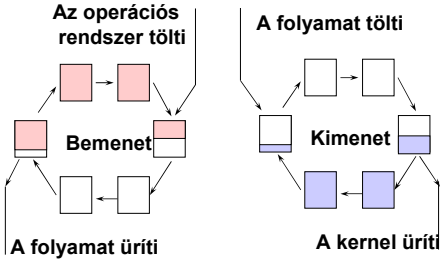

Tárolórendszer követelményei

Hagyományos szempontok
Kapacitás (tera/peta bájt nagyságrendű)
Adatátviteli sebesség (>100 Mbyte/sec)
Elérési idő (minimális, de nagyon változó)

Hagyományos, de egyre fontosabb szempontok
Megbízhatóság, rendelkezésre állás
Rugalmas konfigurálhatóság, bővíthetőség

Hagyományos rendszerek korlátai

Korlátozott kapacitás
Rögzített konfiguráció, nem rugalmas
Mentés helyi hálózaton (LAN)
Meghatározott szállítók (nem nyílt rendszer)
Platform függőség

Szalag vagy Lemez?

2 TB kapacitáshoz	Mennyiség (db)	Ár (mFt)	Térfogat (liter)	Kapac/Ár/Térf
HDD	55 db	27 mFt	16,5 liter	4,5
Digitális szalag	80 db	1,6 mFt	7,2 liter	173

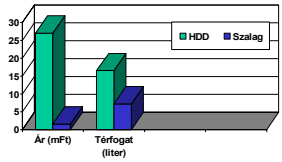

Mérőszám:
Kapacitás/Ár/Térfogat

Egyéb szempontok: áramfelvétel, melegedés, sebesség
Nagy kapacitásigény gazdaságosan csak szalagos tárolóval !

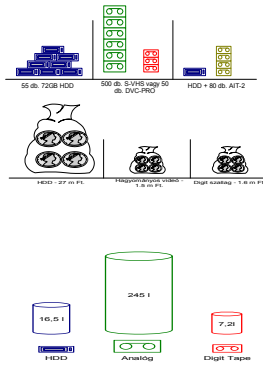

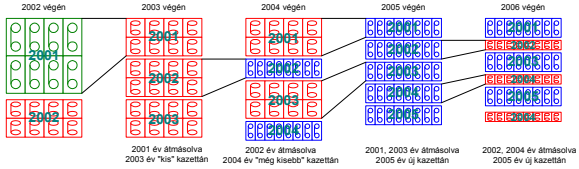

Hierarchikus tároló rendszer

HSM (Hierarchical Storage Management)

számítógép által „látott” tárterület megegyezik a szalagok összterületével.

Az elérési idő kedvező esetben megegyezik a mágneslemezek elérési idejével.

Gyorsítótár (cache) szükségessége

Szalagcserélési idő: 20-40 mp

A gyakran és/vagy nemrégiben használt anyagoknál nem megengedhető.

A megbízhatóság növelése

A megbízhatóság növelésének módja:

- **garantált minőségű (és ezért igen drága) elemek**
- **olcsóbb elemeket használunk ugyan, de az egyes összetevőket többszörözzük**

Követelmények:

- **Automatikus hibadetektálás**
- **Önjavítás (hot-swap)**

RAID

(Redundant Array of Inexpensive Disks)

RAID 1 - a lemeztükrözés

- Minden adatból fizikailag kettő van
- Sérülés esetén az épen maradt lemez működik
- kétszeres háttértár kapacitást kell kiépíteni

RAID 3 vagy RAID 5

- A logikai adat blokkokat fizikailag több lemezegységen elosztva tároljuk,
- a szétosztott blokkokhoz ellenőrző összeget rendelünk, amelyet egy további fizikai eszközön tárolunk

RAID-3/5 példa

Tegyük föl, hogy van négy darab számunk (A, B, C, D), amit szeretnénk nagy biztonsággal megőrizni.

1. lemez	2. lemez	3. lemez	4. lemez	5. lemez (paritás)
A = 35	B = 12	C = 20	D = 71	P = 138

Bármely lemezegység hibája esetén a

P = A + B + C + D

összefüggés megfelelő átrendezésével annak tartalma visszaállítható.

RAID rendszerek összehasonlítása

RAID-1 (tükrözés)
- A leggyorsabb, a legnagyobb helyigényű
- A legdrágább megoldás

RAID-3 (paritás külön eszközön)
- Nagy állományok, kevés tranzakció
- Olcsóbb, mint a tükrözés

RAID-5 (elosztott paritás)
- Kis állományok, sok tranzakció,
- A lemezek terhelése egyenletesebb
- RAID-3-nál lassabb

Fibre channel (FC)

Sebesség	**266 Mb/mp – 4 Gb/mp**
Legnagyobb áthidalható távolság (Cu)	**30 m**
Legnagyobb áthidalható távolság (optikai)	**10 km**
Támogatott protokollok	**IP, SCSI, IPI, HIPPI, audio/video**

FC – Ethernet - ATM

	Fibre Channel	Ethernet	ATM
Alkalmazás	**Tárolórendszer, Hálózat, Videó, Számítógép cluster**	**Hálózat**	**Hálózat, Videó**
Topológia	**Pont-pont Kapcsolt, HUB**	**Pont-pont Kapcsolt, HUB**	**Kapcsolt**
Sebesség (jelenleg)	**1,06 Gb/s**	**1,25 Gb/s**	**622 Mb/s**
Sebesség (tervek)	**2,12 / 4,24 Gb/s**	**–**	**1,24 Gb/s**
Garantált átvitel	**van**	**nincs**	**nincs**
Keret mérete	**Változó, 0-2kB**	**Változó, 0-1,5 kB**	**Állandó, 53 bájt**
Fizikai közeg	**Rézvezeték, optikai**	**Rézvezeték, optikai**	**Rézvezeték, optikai**
Protokollok	**Hálózati, SCSI, Video**	**Hálózati**	**Hálózati, Video**

SAN (Storage Area Network)

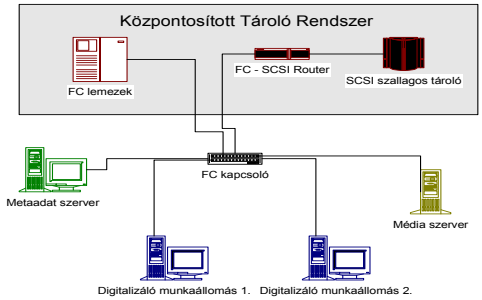

NAS (Network Attached Storage)

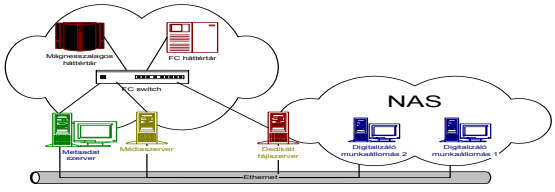

SAN-NAS összehasonlítás

SAN	*NAS*
Szerver-háttértár kapcsolat	**Szerver-kliens kapcsolat**
Sok platform	**Tetszőleges platform**
Nagy megbízhatóság, sávszélesség	**Nem garantált, osztott sávszélesség**
A kapcsolódó szerverek száma néhány száz	**Tetszőleges számú kliens**
Maximális kiterjedés 10-20 km	**Tetszőleges távolság áthidalható**
Közvetlen háttértárat igénylő alkalmazások: média szerver, adatbázis szerver	**Állomány szerver alapú alkalmazások**
Csatorna orientált átvitel	**Csomag orientált átvitel**

SAN-NAS együttműködés

A két rendszer működhet:

- egymás mellett (függetlenül)
- egymást kiegészítve

A NAS szerver háttértára lehet a SAN része

- A kliensek kérései kielégíthetők
  - Engedélyek a LAN-on keresztül (ethernet kapcsolat)
  - Adatok a SAN-on keresztül (fibre channel kapcsolat)

Összefoglalás

- **Fizikai lemezkezelés**
  - Ütemezés: FCFS, SSTF, Scan változatok
  - Logikai-fizikai cím konverzió
  - Blokkméret optimalizálás
- **Tömörítés**
  - RLE, DE, Huffmann
- **Adatvédelem**
  - Szoftver: paritás, CRC
  - Hardver: tükrözés, RAID

Erőforráskezelés

Erőforrások

- Erőforrás foglalási gráf
- Holtpont, Kiéheztetés

Holtpont kezelő stratégiák

- Megelőzés
- Felszámolás
- Közösen használt erőforrások problémái

Erőforráskezelés alapfogalmai

- **Feladat**
  - **a számítógéprendszer erőforrásainak elosztása (a futó folyamatok igényei alapján)**
  - **illetve az erőforrások használatáért vívott versenyhelyzetek kezeléséről**
- **Céljai:**
  - **a rendszer működését gazdaságossá tenni**
  - **elkerülni a holtponthelyzetek kialakulását és/vagy felszámolni a kialakult holtponthelyzeteket**

Erőforrások csoportosítása

hardver erőforrások (processzor, memóriák, I/O csatornák, perifériák)

szoftver erőforrások (programok, adatállományok - egyre fontosabbak)

"hagyományos" erőforrások (nyomtatók, szövegszerkesztők)

az operációs rendszer által létrehozott erőforrások (lapok, pufferek, floppy blokkok, adatállományok, tartalomjegyzékek)

elvehető erőforrások (processzor, memória)

nem elvehető erőforrások (index állomány, nyomtató)

Gazdaságosság

Valamilyen költségfüggvény minimalizálása

- kihasználtság
- válaszidő

Egyéb szempontok (ellentmondóak)

- átlagos átfutási idő minimalizálása
- a lassú válaszok számának minimalizálása
- a (hardver) kihasználtság maximalizálása
- maximális kihasználtság adott válaszidőkorlát mellett

Tendencia: a kihasználtság háttérbe szorul (HW ára csökken!) a válaszidővel szemben

Az erőforrások lefoglalása

Statikus lefoglalás

– a folyamat indulása előtt lefoglalja az összes szükséges erőforrást
- **pazarló**
- **kiéheztetés**
- **ha egyszer elindult, erőforrás korlát miatt nem áll le**

Dinamikus lefoglalás

– a folyamat csak akkor igényel erőforrást, amikor éppen szüksége van rá
- **hamar elindulhat egy folyamat, de versenyzés miatt lassabban fut(hat)**
- **teljesítőképesség, átbocsátóképesség nő**
- **nagy probléma: holtpont**

Állapot átmeneti gráf

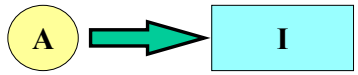

Az „A" folyamat igényli a „I" erőforrást

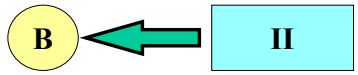

A „B" folyamat birtokolja a „II" erőforrást

Holtponti állapotgráf

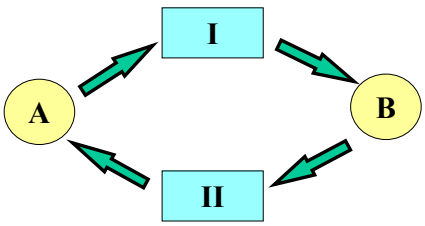

HOLTPONT - Deadlock

Több folyamat egy olyan erőforrás felszabadulására vár, amit csak egy ugyancsak várakozó folyamat tudna előidézni

KIÉHEZTETÉS - Starvation

Egy folyamat - az erőforráskezelő stratégiája miatt - beláthatatlan ideig nem jut erőforráshoz

Vacsorázó bölcsek - példa

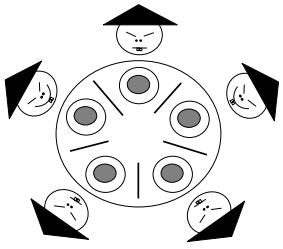

Vacsorázó bölcsek - Holtpont

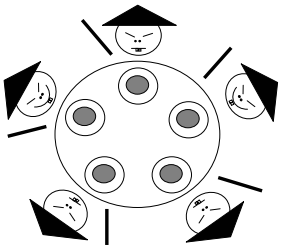

Egyikük sem rendelkezik az ÖSSZES szükséges erőforrással

Vacsorázó bölcsek - Kiéheztetés

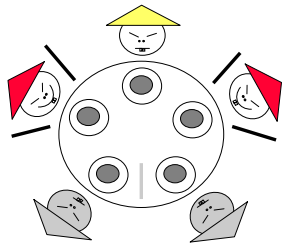

Összesen ugyan van elegendő erőforrás, de szerencsétlen esetben egyesek mégis éheznek

Holtpontkialkulás lehetőségének feltételei

1. Kölcsönös kizárás van
2. Várakozás közben lekötés történik
3. Rablás nincs
4. Ciklikus várakozás van

A feltételeknek EGYSZERRE kell teljesülniük a holtpont kialakulásához, vagyis HA LEGALÁBB AZ EGYIK FELTÉTEL NEM TELJESÜL, NEM ALAKULHAT KI HOLTPONT!

Holtpontkialkulás lehetőségének feltételei - illusztráció

1. Kölcsönös kizárás van
2. Várakozás közben lekötés történik
3. Rablás nincs
4. Ciklikus várakozás van

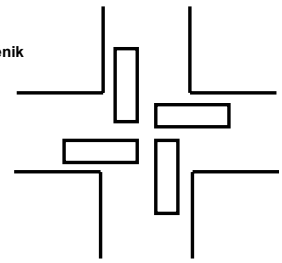

Egy „igazi” holtpont

Holtpont kezelési stratégiák

- **A holtpont megelőzése**
  - A négy feltétel (legalább) egyikét nem engedjük teljesülni
  - **NEM MINDIG LEHETSÉGES**
    (a korlátozó feltételek miatt)
- **A kialakult holtpont felismerése és megszüntetése**

A megelőzés “olcsóbb”

A holtpont megelőzése

Kölcsönös kizárás

Ezzel a feltétellel nem tudunk mit kezdeni, vannak olyan erőforrások, melyeket egyszerre csak egy folyamat használhat (pl. nyomtató)

A holtpont megelőzése

Várakozás közbeni lekötés

Egy folyamat csak akkor igényelhet újabb erőforrást, ha nincs más lekötött erőforrása

Megoldások:

- Statikus erőforrás-kezelés
- Ha egy folyamat erőforrást igényel, el kell engedje az összes korábban lefoglalt erőforrását

Hátrányok:

- rossz az erőforrások kihasználtsága
- kiéheztetés

A holtpont megelőzése

Erőforrásrablás

1. **Ha egy folyamat egy olyan erőforrást igényel, amit nem tud megkapni azonnal (vagyis várakoznia kell), akkor elvesszük tőle az ÖSSZES lefoglalva tartott erőforrását, akkor folytatódhat, ha visszaszerezte az összes régit és megszerezte az újat is**
2. **Ha egy folyamat olyan erőforrást igényel, amit más VÁRAKOZÓ folyamat foglal, ezt attól elveszi; ha az igényelt erőforrást egy nem várakozó folyamat használja, akkor az IGÉNYLŐ folyamat kerül várakozó állapotba és TŐLE rabolhatnak a többiek**

E módszerek CSAK az elvehető erőforrásokra alkalmazhatók

A holtpont megelőzése

Ciklikus várakozás 1.

1. módszer

Minden erőforráshoz egy (a többitől különböző) sorszámot rendelünk

A folyamatok az erőforrásokat csak azok sorszámaik szerint növekvő sorrendjében igényelhetik (ezért célszerű, ha a sorszámokat az erőforrások természetes felhasználási sorrendje szerint osztjuk ki)

Másképp fogalmazva: ha egy folyamat egy bizonyos sorszámú erőforrást igényel, fel kell szabadítania az összes általa lefoglalt, az igényeltnél NAGYOBB sorszámú erőforrást

Hátrány: csökken a rendszer áteresztőképessége

A holtpont megelőzése

Ciklikus várakozás 2.

2. módszer

Az operációs rendszer csak akkor engedi meg egy új erőforrás lefoglalását, ha ennek teljesítése után a rendszer ún. BIZTONSÁGOS állapotban marad

Biztonságos állapot: az összes folyamat erőforrás igénye valamilyen sorrendben kielégíthető

Nem biztonságos állapot:

holtpont kialakulhat (nem biztos, hogy kialakul!)

Hátrányok:

Olyan pluszinformáció szükséges (a maximális igény), amely sokszor nem tudható előre

Bonyolult algoritmus

Holtpont megelőző stratégiák

Egyetlen foglalási lehetőség

- **Csak az a folyamat foglalhat erőforrást, amelyik egyetlen egy fölött sem rendelkezik**

Előny:	**Hátrány:**
– **nincs holtpont**	– Rossz erőforrás kihasználás, – kiéheztetés veszélye

Holtpont megelőző stratégiák

Rangsor szerinti foglalás

- **Egy folyamat csak olyan osztályból igényelhet erőforrást, melynek sorszáma magasabb, mint a már birtokolt erőforrások sorszáma**

• **Előny:** – **Nincs holtpont**	**Hátrány:** – **Pazarló** – **Önkényes**

Rangsor szerinti foglalás bizonyítás

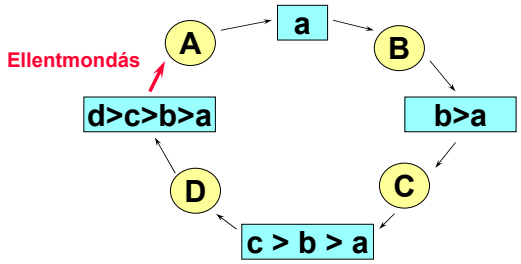

Holtpont megelőző stratégiák

Bankár algoritmus

- **Sohase elégítsünk ki egy igényt, ha az bizonytalan állapotot eredményez**

Előny: – **nincs holtpont** – **az előzőeknél hatékonyabb**	**Hátrány:** – **Sok számolást igényel** – **Előzetes feltevéseken alapul**

Bankár algoritmus - példa A.1

Aktuális állapot:
Összesen 12 db erőforrás
A és B folyamatok

	Foglal	Max. igény	Várható igény
A	4	6	2
B	4	11	7
Szabad	4		

Várakozó „C” folyamat - BEENGEDHETŐ ?

C	2	8	6

Bankár algoritmus - példa A.2.

Tegyük föl, hogy beengedjük...

	Foglal	Max. igény	Várható igény
A	4	6	2
B	4	11	7
C	2	8	6
Szabad	2		

Az „A” folyamat lefuthat, mivel várható igénye nem nagyobb a szabad erőforrások számánál

Bankár algoritmus - példa A.3.

Az „A” lefutott, foglalt erőforrásai felszabadultak...

	Foglal	Max. igény	Várható igény
B	4	11	7
C	2	8	6
Szabad	6		

Az „C” folyamat lefuthat, mivel várható igénye nem nagyobb a szabad erőforrások számánál

Bankár algoritmus - példa A.4.

Az „C” lefutott, foglalt erőforrásai felszabadultak...

	Foglal	Max. igény	Várható igény
B	4	11	7
Szabad	8		

Az „B” folyamat lefuthat, mivel várható igénye nem nagyobb a szabad erőforrások számánál

Az állapot a „C” beengedése után is biztonságos

ENGEDJÜK BE !

Bankár algoritmus - példa B.1

Aktuális állapot:

Összesen 12 db erőforrás

A és B folyamatok

	Foglal	Max. igény	Várható igény
A	4	6	2
B	4	11	7
Szabad	4		

Várakozó „C” folyamat - **BEENGEDHETŐ ?**

C	2	9	7

Bankár algoritmus - példa B.2.

Tegyük föl, hogy beengedjük...

	Foglal	Max. igény	Várható igény
A	4	6	2
B	4	11	7
C	2	9	7
Szabad	2		

Az „A” folyamat lefuthat, mivel várható igénye nem nagyobb a szabad erőforrások számánál

Bankár algoritmus - példa B.3.

Az „A” lefutott, foglalt erőforrásai felszabadultak...

	Foglal	Max. igény	Várható igény
B	4	11	7
C	2	8	7
Szabad	6		

Az állapot „C” beengedése után

NEM BIZTONSÁGOS

Biztonságos - nem biztonságos

Egy rendszer biztonságos, ha létezik olyan sorrend, mely szerint haladva a folyamatok igénye kielégíthető

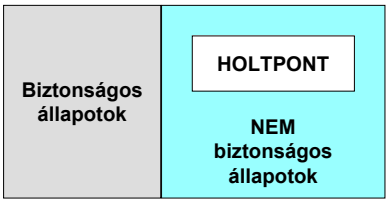

Bankár algoritmus

1. Felírjuk a folyamatok által maximálisan igényelt erőforrások számait tartalmazó mátrixot (MAX. IGÉNY)
2. Felírjuk a folyamatok által lefoglalva tartott erőforrások számait tartalmazó mátrixot (FOGLAL)
3. A MAX. IGÉNYből FOGLALt kivonva kapjuk a még kielégítetlen igényeket leíró mátrixot (IGÉNY)
4. Erőforrás fajtánként összeadjuk a lefoglalva tartott erőforrások számait, majd ezeket kivonva az egyes erőforrások összdarabszámából kapjuk a pillanatnyilag rendelkezésre álló erőforrás készletet (KÉSZLET)

Bankár algoritmus - folytatás

5. Megnézzük, hogy a KÉSZLETből kielégíthető-e valamelyik folyamat igénye

6a. Ha nincs ilyen folyamat, a rendszer NEM BIZTONSÁGOS állapotban van

6b. Ha van ilyen folyamat, kielégítjük igényét

7. A kiválasztott folyamat a lefutása után felszabadítja az összes általa használt erőforrást, azaz KÉSZLET új értékét megkapjuk, ha előző értékéhez hozzáadjuk a folyamat által eredetileg lefoglalva tartott erőforrások számát (FOGLAL megfelelő sorát)

8. Visszamegyünk az 5. lépésre

Bankár algoritmus - Több erőforrás

A feladat megfogalmazása

Egy rendszerben az alábbi erőforrások vannak:
E1: 10 darab E2: 5 darab E3: 7 darab
A rendszerben 5 folyamat van: F1, F2, F3, F4, F5
Biztonságos-e holtpontmentesség szempontjából a következő állapot?

	MAX. IGÉNY			FOGLAL		
	E1	E2	E3	E1	E2	E3
F1	7	5	3	0	1	0
F2	3	2	2	3	0	2
F3	9	0	2	3	0	2
F4	2	2	2	2	1	1
F5	4	3	3	0	0	2

Bankár algoritmus - Több erőforrás

IGÉNY meghatározása

[IGÉNY] = [MAX.IGÉNY] - [FOGLAL]

	MAX. IGÉNY			FOGLAL			IGÉNY		
	E1	E2	E3	E1	E2	E3	E1	E2	E3
F1	7	5	3	0	1	0	7	4	3
F2	3	2	2	3	0	2	0	2	0
F3	9	0	2	3	0	2	6	0	0
F4	2	2	2	2	1	1	0	1	1
F5	4	3	3	0	0	2	4	3	1

Bankár algoritmus - Több erőforrás

KÉSZLET meghatározása

(minden erőforrásra)

Σ ERŐFORRÁS
- Σ FOGLAL
KÉSZLET

	FOGLAL		
	E1	E2	E3
F1	0	1	0
F2	3	0	2
F3	3	0	2
F4	2	1	1
F5	0	0	2
Σ FOGLAL	8	2	7

E1: 10 darab
E2: 5 darab
E3: 7 darab

	E1	E2	E3
Σ ERŐFORRÁS	10	5	7
Σ FOGLAL	8	2	7
KÉSZLET	2	3	0

Bankár algoritmus - Több erőforrás

IGÉNY kielégítése - 1. lépés

	IGÉNY			FOGLAL		
	E1	E2	E3	E1	E2	E3
F1	7	4	3	0	1	0
F2	0	2	0	3	0	2
F3	6	0	0	3	0	2
F4	0	1	1	2	1	1
F5	4	3	1	0	0	2

Kielégíthető

Felszabadul

KÉSZLET : (2, 3, 0)

ÚJ KÉSZLET : (5, 3, 2)

Bankár algoritmus - Több erőforrás

IGÉNY kielégítése - 2. lépés

	IGÉNY			FOGLAL		
	E1	E2	E3	E1	E2	E3
F1	7	4	3	0	1	0
F2	0	2	0	3	0	2
F3	6	0	0	3	0	2
F4	0	1	1	2	1	1
F5	4	3	1	0	0	2

Kielégíthető

Felszabadul

KÉSZLET : (5, 3, 2)

ÚJ KÉSZLET : (5, 3, 4)

Bankár algoritmus - Több erőforrás

IGÉNY kielégítése - 3. lépés

	IGÉNY			FOGLAL		
	E1	E2	E3	E1	E2	E3
F1	7	4	3	0	1	0
F2	0	2	0	3	0	2
F3	6	0	0	3	0	2
F4	0	1	1	2	1	1
F5	4	3	1	0	0	2

Kielégíthető

Felszabadul

KÉSZLET : (5, 3, 4)

ÚJ KÉSZLET : (7, 4, 5)

Bankár algoritmus - Több erőforrás

IGÉNY kielégítése - 4. lépés

	IGÉNY			FOGLAL		
	E1	E2	E3	E1	E2	E3
F1	7	4	3	0	1	0
F2	0	2	0	3	0	2
F3	6	0	0	3	0	2
F4	0	1	1	2	1	1
F5	4	3	1	0	0	2

Kielégíthető

Felszabadul

KÉSZLET : (7, 4, 5)

ÚJ KÉSZLET : (7, 5, 5)

Bankár algoritmus - Több erőforrás

IGÉNY kielégítése - 5. lépés

	IGÉNY			FOGLAL		
	E1	E2	E3	E1	E2	E3
F1	7	4	3	0	1	0
F2	0	2	0	3	0	2
F3	6	0	0	3	0	2
F4	0	1	1	2	1	1
F5	4	3	1	0	0	2

Kielégíthető

Felszabadul

KÉSZLET : (7, 5, 3)

ÚJ KÉSZLET : (10, 5, 7)

Bankár algoritmus - Több erőforrás

BIZTONSÁGOS !

Vagyis találtunk legalább egy (ebben a példában több is van) sorrendet, amelyben a folyamatok erőforrás igénye kielégíthető:

F2, F5, F4, F1, F3

Tehát a rendszer **BIZTONSÁGOS ÁLLAPOTBAN** van.

A holtpont felismerése

Folyamatos adatgyűjtés az erőforrások szétosztásáról és a ki nem elégített igényekről

Ezen adatokból a holtponthelyzetet detektálni képes algoritmus ismételt futtatása

- ha egy igényt nem lehet azonnal kielégíteni
  - gyakran kell futtatni, sok plusz idő
- előre megbecsült időnként - ezalatt holtpont (akár több is) kialakulhat
  - nagy felélesztési veszteség

Holtpontból való felélesztés

Megszüntetjük a holtponti helyzetben lévő folyamatokat - nagy veszteség

Finomítás: EGYENKÉNT szüntetünk meg holtponti helyzetben lévő folyamatokat, amíg a holtpont fennáll - kisebb veszteség

Holtpontból való felélesztés

Áldozatkijelölési szempontok

Melyikkel hány erőforrást nyerek
Hány további erőforrást igényel még
Mennyi már elhasznált CPU időt ill. I/O munkát vesztek
Mennyi van még hátra a futásából
Ismételhető / nem ismételhető folyamat-e
A folyamat prioritása
Megszüntetése hány további folyamatot érint

Holtpontból való felélesztés

Erőforrás rablás

A holtponti helyzetben lévő folyamatoktól erőforrásokat rablok el

Veszteség, ha nem elvehető erőforrást kell elvenni

Áldozatkijelölés az előzőhöz hasonló szempontok szerint

Holtpontból való felélesztés

Sokszor elég, ha a folyamatot nem szüntetjük meg teljesen, hanem egy előző állapotából folytatjuk - ellenőrző pontok (check point)

– nagy tárigény
– sok plusz időt igényel a folyamatok állapotának periodikus mentése

Ugyanaz a folyamat nem választható akárhányszor áldozatul (kiéheztetés)

Erőforráskezelő stratégiák összehasonlítása

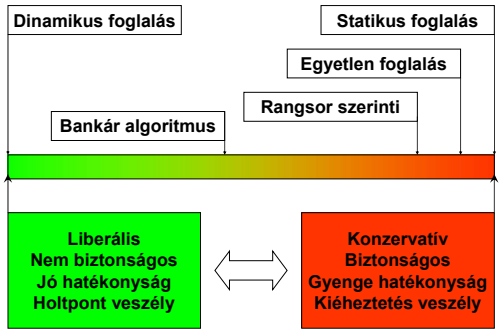

Holtpont kezelési módszerek

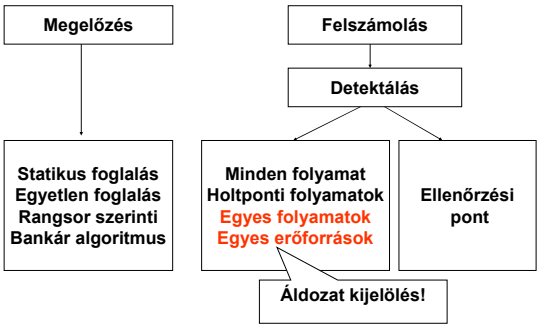

Az erőforrás-kezelés problémái

ALULSZABÁLYOZÁS - nem tudjuk kihasználni a HW lehetőségeit (nem működtet párhuzamosan eszközöket, feleslegesen várakoztat stb.)

TÚLSZABÁLYOZÁS - túl sok adminisztrációt végez és ezzel csökkenti a hasznos időt és tárméretet

Kölcsönös kizárás (példa)

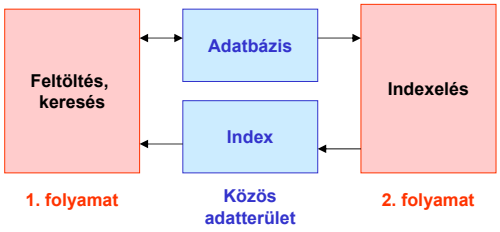

A közös adatterületet egyszerre csak egy folyamat használhatja!

Közösen használt erőforrások
Termelő / fogyasztó probléma

A közös adatterületet (KÖZÖS ERŐFORRÁS) egyszerre csak egy folyamat használhatja (KÖLCSÖNÖS KIZÁRÁS)

Közösen használt erőforrások
Vezérlés: Szemafor

Kölcsönös kizárás igénye nemcsak közös memória esetén lép fel; pl. nyomtató közös használata

Mielőtt a folyamat használni kezdené a közös erőforrást, ellenőriznie kell, hogy az szabad-e. (Ezt az adott közös erőforráshoz rendelt szemafor jelzi.) CSAK akkor kezdheti el használni, ha a szemafor szabadot jelzett, ellenkező esetben várakoznia kell!

Közösen használt erőforrások
Termelő és fogyasztó programja

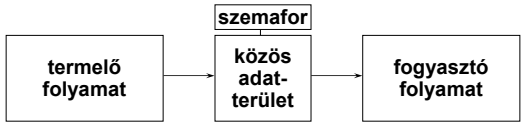

1. a szemafor olvasása
2. a beolvasott érték vizsgálata
3. ha szabad: a szemafor foglaltra állítása
4. ha foglalt: vissza 1-re
5. az erőforrás használata (írás a közös memóriába)
6. a szemafor szabadra állítása

1. a szemafor olvasása
2. a beolvasott érték vizsgálata
3. ha szabad: a szemafor foglaltra állítása
4. ha foglalt: vissza 1-re
5. az erőforrás használata (olvasás a közös memóriából)
6. a szemafor szabadra állítása

Közösen használt erőforrások
A program közös elemei

1. a szemafor olvasása
2. a beolvasott érték vizsgálata
3. ha szabad: a szemafor foglaltra állítása
4. ha foglalt: vissza 1-re
5. az erőforrás használata (írás a közös memóriába)
6. a szemafor szabadra állítása

1. a szemafor olvasása
2. a beolvasott érték vizsgálata
3. ha szabad: a szemafor foglaltra állítása
4. ha foglalt: vissza 1-re
5. az erőforrás használata (olvasás a közös memóriából)
6. a szemafor szabadra állítása

P és V primitívek

Primitív: megszakíthatatlan (oszthatatlan) művelet

P primitív: FOGLALTTÁ ÁLLÍTÁS
- 1. a szemafor olvasása
- 2. a beolvasott érték vizsgálata
- 3. ha szabad: a szemafor foglaltra állítása
- 4. ha foglalt: vissza 1-re

V primitív: SZABADDÁ ÁLLÍTÁS
- A szemafor szabadra állítása

Közösen használt erőforrások

Termelő és fogyasztó programja -Primitívekkel

P(S);
ÍRÁS A MEMÓRIÁBA
V(S);

P(S);
OLV. A MEMÓRIÁBÓL
V(S);

Postaláda kezelés

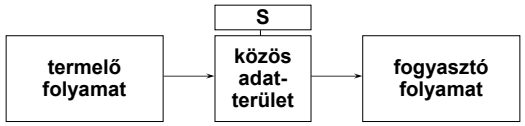

Postaláda: olyan közös adatterület, ahová EGYNÉL TÖBB (pl. N db.) üzenet írható

Postaláda kezelés

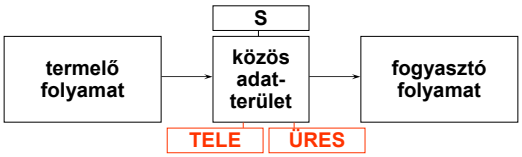

Postaláda: olyan közös adatterület, ahová EGYNÉL TÖBB (pl. N db.) üzenet írható

Újabb szemaforok a vezérléshez:

- TELE
- ÜRES

Postaláda kezelés

Postaláda: olyan közös adatterület, ahová EGYNÉL TÖBB (pl. N db.) üzenet írható

3 db. szemafor kell a vezérléséhez

- S: a kölcsönös kizárást megvalósító szemafor (bináris; 0=foglalt; 1=szabad; kezdeti értéke: szabad)
- TELE: a tele helyek száma (nem bináris; értéke 0 és N között lehet; kezdeti értéke:0)
- ÜRES: az üres helyek száma (nem bináris; értéke 0 és N között lehet; kezdeti értéke:N)

P és V primitívek

Primitív: megszakíthatatlan (oszthatatlan) művelet

P primitív: a paraméterül kapott szemafor értékének EGGYEL CSÖKKENTÉSE (bináris szemafor esetén ez a FOGLALTTÁ ÁLLÍTÁS)

V primitív: a paraméterül kapott szemafor értékének EGGYEL NÖVELÉSE (bináris szemafor esetén ez a SZABADDÁ ÁLLÍTÁS)

Feltétel:

- SZABAD = 1
- FOGLALT = 0

Bináris és nembináris szemaforok

	Bináris	Nembináris
P	$S_{N+1} = 0$	$S_{N+1} = S_N - 1$
V	$S_{N+1} = 1$	$S_{N+1} = S_N + 1$

Postaláda kezelés programja

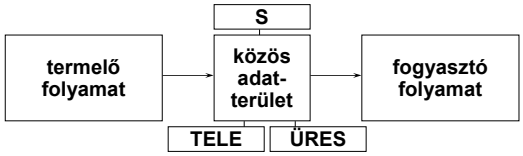

P(ÜRES);
P(S);
ÍRÁS A MEMÓRIÁBA
V(S);
V(TELE);

P(TELE);
P(S);
OLV. A MEMÓRIÁBÓL
V(S);
V(ÜRES);

Összefoglalás

- Az erőforráskezelés alapfogalmai
- Holtpont, kiéheztetés
- Holtpont feltételei, megelőzése
  - Egyetlen foglalási lehetőség
  - Rangsor szerinti foglalás
  - BANKÁR ALGORITMUS
- Holtpont felismerése, felszámolása
- Közösen használt erőforrások
  - Termelő-fogyasztó probléma
  - Postaláda kezelés
  - Szemaforok, primitívek

Folyamat- és processzorkezelés

- Folyamatok létrehozása
- Műveletek folyamatokkal
- Speciális állapotok
- Processzor ütemezés

Processzorkezelés - bevezető

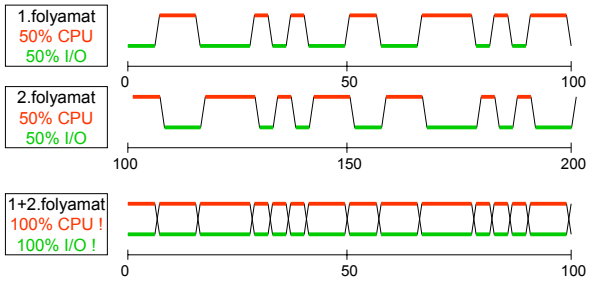

Az összes futási idő (majdnem) a felére csökken
A CPU és az I/O eszköz kihasználtsága 100%
DE plusz tevékenységeket kell végezni

Operációs rendszer (Erőforrás szemlélet)

A folyamatok egy olyan csoportja, amely a felhasználói folyamatok között elosztja az erőforrásokat

Folyamatok

1. „Életre kelt” programok
2. Olyan programok, amelyeknek van folyamatleíró táblája

Folyamatleíró/vezérlő blokk

(Process Control Block - PCB)

Egyértelműen azonosítja a folyamatot, minden információ megtalálható benne, ami az operációs rendszer számára szükséges

- A folyamat azonosítója, szülő, gyerekek
- A folyamat állapota (új, futásra kész, aktív, várakozó stb.)
- A PC + regiszterek tartalma (a következő utasítás címe)
- Erőforrások állapota (ki nem elégített I/O igények, a folyamathoz rendelt I/O eszközök, megnyitott állományok)
- CPU ütemezési információ (prioritás, CPU igény)
- Elszámolási adatok, statisztikák (rendszerben eltöltött idő)
- Memóriaterület adatai, címtranszformációs táblák

Várakozási sor (queue)

A folyamatok közül egyidejűleg csak egy futhat, tehát a többinek valamire várnia kell (I/O eszköz, CPU, memória stb.), tehát egy várakozási sorba kell állnia.

Funkció: A folyamatok (PCB-k) egy olyan sora, melyben minden elem utal az őt követő elemre

Megvalósítás: láncolt adatstruktúra (lista)

Tipikus: FIFO (First In First Out)

Műveletek: hozzáfűzés, beékelés

Lista deklarációja

```
type
  PCB = record
          ProgramCounter: integer;
          ProcessorState: integer;
          Registers: array 1:16 of integer
          {egyéb adatok}
        end;
  PCBpointer = ^PCB;
  Lista = record
          process: PCB;
          NextProcess: PCBpointer;
        end;
```


Lista (sor) bővítése

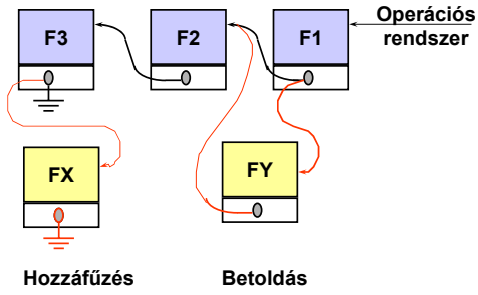

PCB-k használata - példa

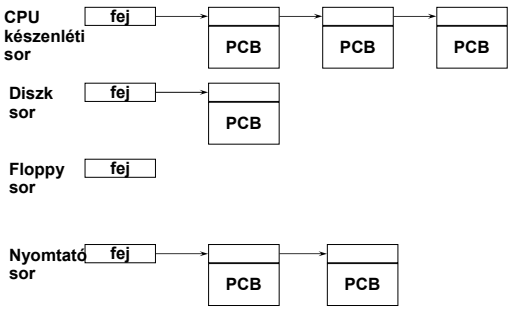

Folyamatok állapotai

A várakozási sorok megfelelnek a folyamatok állapotainak.

- **FUTÁSRA KÉSZ** (már csak a CPU hiányzik)
  - Megszakított (pl. kivétel, I/O művelet)
- **FUT**
- **VÁRAKOZIK** (további erőforrásra)
  - Holtponti (ha reménytelenül vár valamire)
- **FELFÜGGESZTETT** (erőforrás nélkül, csak PCB)

Folyamatok állapotai I.

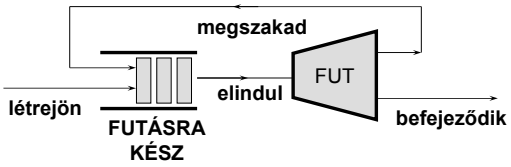

Folyamatok állapotai II.

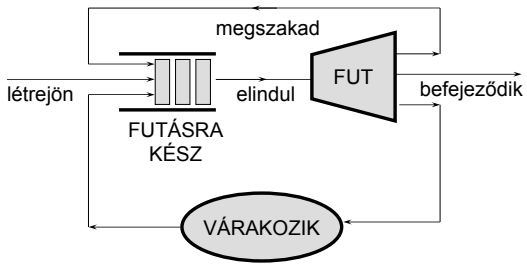

Folyamatok állapotai III.

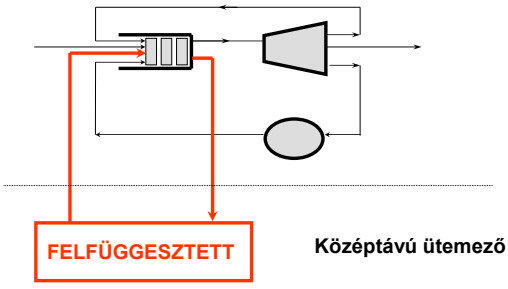

Középtávú ütemező

A folyamatok állapotai

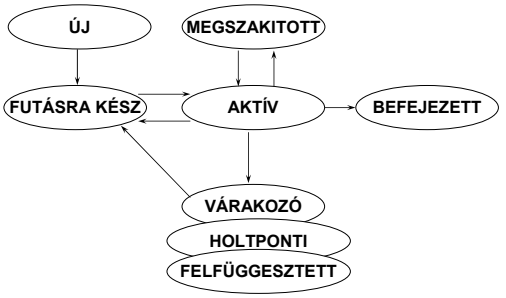

Folyamatok állapotai

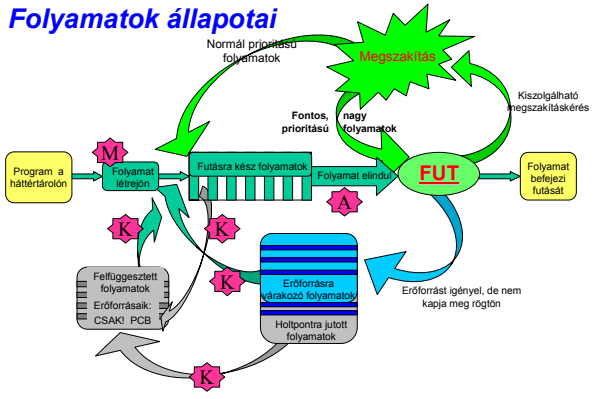

A Főütemező

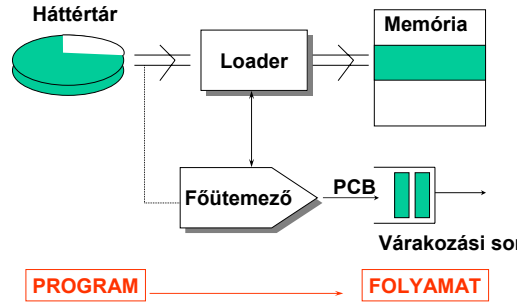

Magas szintű ütemező

A diszken várakozó folyamatok közül "enged be" újat a processzor várakozási sorába

A kiválasztott folyamathoz elkészíti a PCB-t

Viszonylag ritkán fut - nem sebesség kritikus

Interaktív rendszereknél háttérbe szorul

Optimális munkakeveréket töltsön be

- CPU orientált folyamatok (viszonylag ritka)
- I/O orientált folyamatok

Közbenső szintű ütemező

Nagyobb rendszerekben található meg

Olyan szempontokat figyel, amelyre az alacsony szintű ütemezőnek nincs ideje

- pl. folyamatok futási sebességének figyelése
  - kiéheztetést tudja detektálni
  - észreveheti, ha egy folyamat aránytalanul lassan fut
- a megbomlott egyensúly helyreállítása
  - folyamatok prioritásának megváltoztatása
  - folyamatok ideiglenes / végleges felfüggesztése

"Globális optimum"

Alacsony szintű ütemező

A CPU-ra várakozó folyamatok közül választja ki azt, amelyik a következő időben használja a CPU-t

Aktivizálja a kiválasztott folyamatot (regiszterek visszaállítása a PCB-ből, vezérlésátadás) - diszpécser

Gyakran fut - sebességkritikus (különösen időosztásos és valósidejű rendszereknél)

Gyors kell legyen => viszonylag kevés szempontot vehet figyelembe a választáshoz ("lokális optimum")

Ütemezési szintek

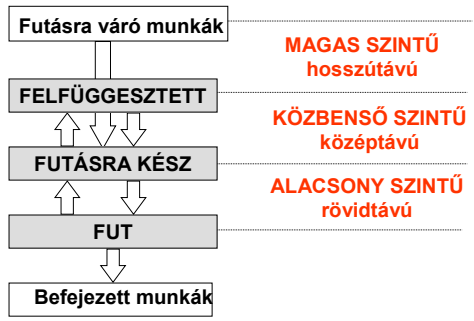

Ütemezési statisztikák

$T_{ÉRKEZÉS}$	A folyamat a futásra kész sorba érkezik
T_{KEZDET}	A futás kezdőidőpontja
$T_{BEFEJEZÉS}$	A folyamat elhagyja a rendszert
$T_{IGÉNY}$	A folyamat processzoridő igénye

$$T_{VÁRAKOZÁS} = T_{BEFEJEZÉS} - T_{ÉRKEZÉS} - T_{IGÉNY}$$

$$T_{VÁLASZ} = T_{KEZDET} - T_{ÉRKEZÉS}$$

$$T_{ÁTFUTÁS} = T_{BEFEJEZÉS} - T_{KEZDET}$$

Az ütemezési módszerek minősítése

Szimuláció mintavétel alapján

- Egy rendszer statisztikai adatait gyűjtjük, ezek az adatsorok szolgálnak mintasorozatként

Szimuláció valószínűségi modell alapján

- Az összegyűjtött adatok alapján valószínűségi modellt állítunk fel (Poisson-eloszlás), ennek alapján generálunk mintasorozatot

Analitikus számítások

Tapasztalat

Ütemezési algoritmusok

Optimalizálási szempontok

CPU kihasználtság

A rendszer átbocsátóképessége (pl. a befejezett feladatok száma óránként)

Fordulási idő (feladat leadása és befejezése közti idő)

Várakozási idő (a CPU-ra várakozási sorban töltött idő - tkp. EZT befolyásolják az ütemezési algoritmusok)

Válaszidő (interaktív rendszereknél nagyon fontos)

Előbb jött - előbb fut
First Come First Served - FCFS

A folyamatok érkezési sorrendjükben kapják meg a processzort

Előny:
- a legegyszerűbb stratégia, biztos

Hátrány:
- a folyamatok várakozási, fordulási ideje nagymértékben függ a folyamatok érkezési sorrendjétől
- „lassú kamion” - effektus, csorda hatás
- nagy várakozási idő, rossz hatékonyság

FCFS példa

	Érkezés	Igény
F1	0	3
F2	1	5
F3	3	2
F4	9	5
F5	12	5

Kezdés	Befejezés	Várakozás
0	3	0
3	8	2
8	10	5
10	15	1
15	20	3
Átlagos idő		11/5

FCFS időzítés

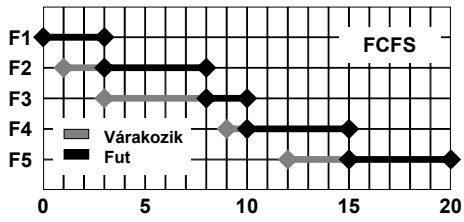

Átlagos várakozási idő számítás - FCFS

Határozza meg az alábbi terhelés esetén az átlagos várakozási idő értékét!

PR.	ÉRK. IDŐ	CPU IGÉNY
F1	0	14
F2	7	8
F3	11	36
F4	20	10

Átlagos várakozási idő számítás - FCFS

PR.	ÉRK. IDŐ	CPU IGÉNY
P1	0	14
P2	7	8
P3	11	36
P4	20	10

PR.	ÉRK. IDŐ	CPU IGÉNY	KEZD. IDŐPONT	BEF. IDŐPONT	VÁRAKOZÁSI IDŐ (KEZD. - ÉRK.)
P1	0	14	0	14	0
P2	7	8	14	22	7
P3	11	36	22	58	11
P4	20	10	58	68	38
					56

ÁTLAGOS VÁRAKOZÁSI IDŐ: 56 / 4 = 14

A legrövidebb előnyben
Shortest Job First - SJF

A CPU-t egy folyamat befejeződése után a legrövidebbnek adja oda (ha több ilyen van, FCFS szerint választ közülük), általában kötegelt rendszereknél van ilyen

Előny:
- a legrövidebb az átlagos várakozási idő

Hátrány:
- KIÉHEZTETÉS (hosszú folyamatokkal mostohán bánik)
- Tudni kell ELŐRE a folyamat hosszát
  - kötegelt rendszereknél programozói becslés
  - időosztásos rendszereknél statisztikai becslés
  - mi történjen, ha a becslés rossz?

Preemptív / nem preemptív algoritmusok

Az SJF-nek és a prioritásos algoritmusoknak vannak preemptív formái is

Preempció: ha egy rövidebb (SJF) vagy egy magasabb prioritású (prioritásos algoritmus) folyamat érkezik, az MEGSZAKÍTJA az éppen futó folyamatot

Előny: kisebb átlagos várakozási időt ad (SJF), illetve jobban preferálja a magasabb prioritású folyamatokat (prioritásos algoritmus)

Hátrány: a megszakításkor környezetváltásra van szükség

SJF - példa

	Érkezés	Igény
F1	0	3
F2	1	5
F3	3	2
F4	9	5
F5	12	5

Kezdés	Befejezés	Várakozás
0	3	0
5	10	4
3	5	0
10	15	1
15	20	3
Átlagos idő		8/5

SJF időzítés

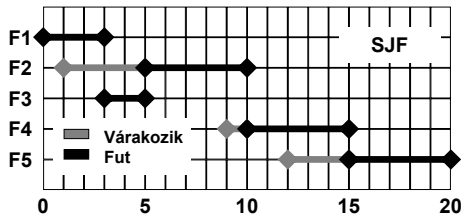

Átlagos várakozási idő számítás - SJF

Határozza meg az alábbi terhelés esetén az átlagos várakozási idő értékét!

PR.	ÉRK. IDŐ	CPU IGÉNY
F1	0	14
F2	7	8
F3	11	36
F4	20	10

Átlagos várakozási idő számítás - SJF

PR.	ÉRK. IDŐ	CPU IGÉNY
P1	0	14
P2	7	8
P3	11	36
P4	20	10

PR.	ÉRK. IDŐ	CPU IGÉNY	KEZD. IDŐPONT	BEF.	VÁR. IDŐ	VÁRÓ PROC.	LEG-RÖVIDEBB
P1	0	14	0	14	0	P2(8), P3(36)	P2
P2	7	8	14	22	7	P3(36), P4(10)	P4
P4	20	10	22	32	2	P3(36)	P3
P3	11	36	32	68	21	-	-
					30		

ÁTLAGOS VÁRAKOZÁSI IDŐ: 30 / 4 = 7,5

Körbenjáró
Round Robin - RR

A folyamatokat egy zárt körbe szervezzük, és minden folyamat egy előre rögzített IDŐSZELET - re kapja meg a processzort, majd visszaáll a sor végére

Tipikusan az interaktív rendszerek stratégiája

Előny:
- egyszerű algoritmus, kis *válaszidő*
- nincs kiéheztetés, demokratikus

Hátrány:
- az időszelet lejártakor a folyamat állapotát el kell menteni - időveszteség

RR - példa

	Érkezés	Igény
F1	0	3
F2	1	5
F3	3	2
F4	9	5
F5	12	5

Befejezés	Várakozás
3	0
10	4
9	4
19	5
20	3
Átlagos idő	16/5

Időszelet = 4 egység

RR időzítés

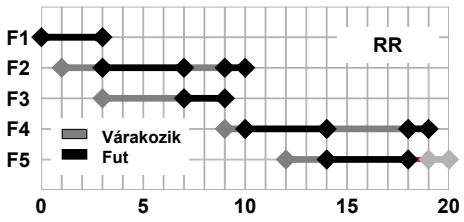

Átlagos várakozási idő számítás - RR

Határozza meg az alábbi terhelés esetén az átlagos várakozási idő értékét, ha az időszelet 10!

PR.	ÉRK. IDŐ	CPU IGÉNY
F1	0	14
F2	7	8
F3	11	36
F4	20	10

Átlagos várakozási idő számítás - RR

PR.	ÉRK. IDŐ	CPU IGÉNY
P1	0	14
P2	7	8
P3	11	36
P4	20	10

ÁTLAGOS VÁRAKOZÁSI IDŐ: 44 / 4 = 11

PR.	ÉRK. IDŐ	CPU IGÉNY	KEZD. IDŐPONT	BEF. IDŐPONT	VÁR. IDŐ	MARAD. IDŐ	VÁRÓ PROC.
P1	0	14	0	10	0	4	P2, P1
P2	7	8	10	18	3	-	P1, P3
P1*	(10)	4	18	22	8	-	P3, P4
P3	11	36	22	32	11	26	P4, P3
P4	20	10	32	42	12	-	P3
P3*	(32)	26	42	52	10	16	P3
P3*	(52)	16	52	62	0	6	P3
P3*	(62)	6	62	68	0	-	-
					44		

Prioritásos módszerek

Minden folyamathoz egy prioritási értéket rendelünk, és a CPU-t a legmagasabb prioritású folyamat kapja meg

- külső prioritás - a folyamat "fontosságától" függő érték
- belső prioritás - az operációs rendszer határozza meg pl. erőforrás igény alapján

Előny:
- a prioritásokkal sokféle szempont érvényesíthető

Hátrány:
- KIÉHEZTETÉS (kis prioritású folyamaté)
- Megszüntetése: öregedés (prioritás növelése adott időnként)

Összefoglalás

Folyamatok állapotai, a PCB
Várakozási sorok (queue)
Ütemezési szintek
magas szintű, közbenső szintű, alacsony szintű
Ütemezési stratégiák
FCFS, SJF, RR

Memóriakezelés

- Valóságos tárkezelés
- Virtuális memória
- Tárvédelem, szegmentálás
- Gyorstárak, Tároló hierarchia

Abszolút címzésű rendszerek

a tárat két részre osztják
– operációs rendszer rezidens része
– felhasználó területe
a program helye már írásakor ismert
az utasítások közvetlenül címezhetik a teljes tárat
rugalmatlan (mi van, ha az operációs rendszer mérete nő?)
multiprogramozásra alkalmatlan

Áthelyezhető címzés

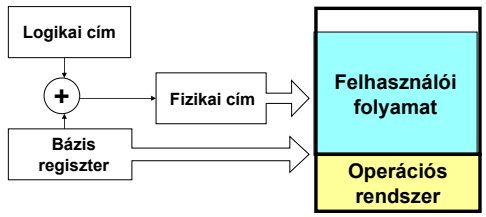

Átlapoló (overlay) technika

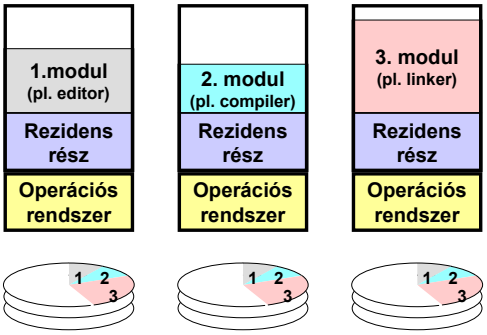

Tárcsere (swapping)

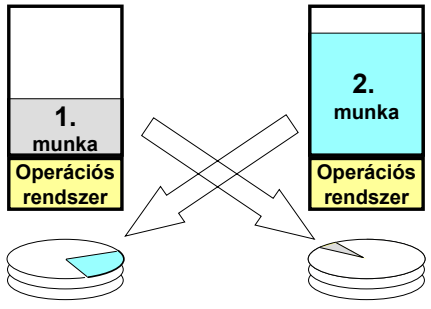

Particionált rendszer

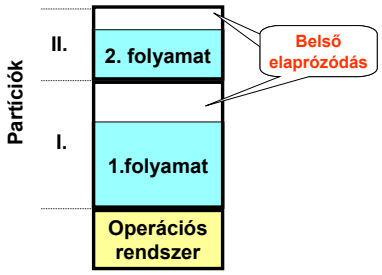

Rugalmas partíciók

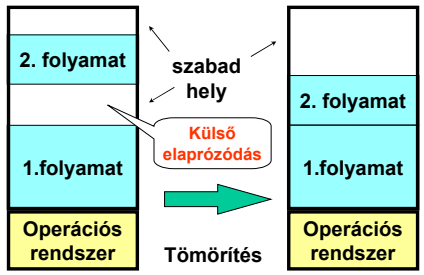

Lapozási technika

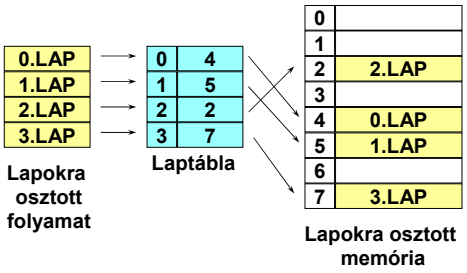

Fizika cím számítása lapozásnál

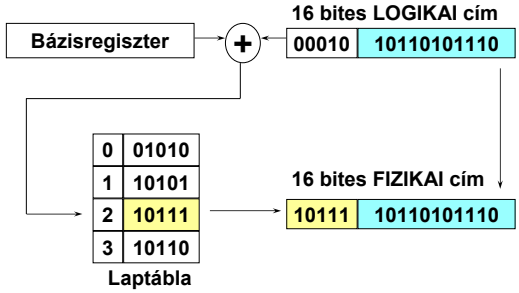

Memóriabővítés laptábla segítségével

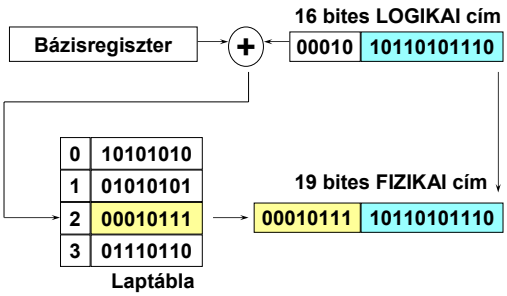

Előzmények

Áthelyezhető: nem mindig ugyanoda töltődik
Átlapoló (overlay): nem minden rész kell egyszerre
Tárcsere (swapping): memóriakép a háttértáron
Lapozás: nem folytonos elhelyezés

Virtuális tárkezelés

A címtartomány háttértáron (virtuális tár, virtuális / logikai címtartomány)

Az operatív memória mérete sokkal kisebb a háttértárénál

A virtuális címtartomány csak egy kis része fér be az operatív tárba, ahonnan futtatni tudunk

általában nincs szükség minden programrészletre

Előnyök:

- ma már a mikroprocesszorok címtartománya is túl nagy ahhoz, hogy teljesen kiépítsük
- multiprogramozás során nem kell bent tárolni a teljes folyamatokat => több folyamat futhat párhuzamosan
- gyorsabb a betöltés és a felfüggesztés

Lapszervezésű virtuális tár

Felosztjuk a virtuális és az operatív tárat is egyforma méretű (kis, néhány kByte-os) egységekre, ún. LAPOKRA

Az operatív memóriában csak az éppen szükséges lapokat tartjuk bent

Laptábla tartja nyilván, hogy mely lapok vannak bent az operatív tárban

A processzor által kiadott (logikai) címet át kell alakítani operatív tárbeli (fizikai) címmé

Virtuális tárkezelés

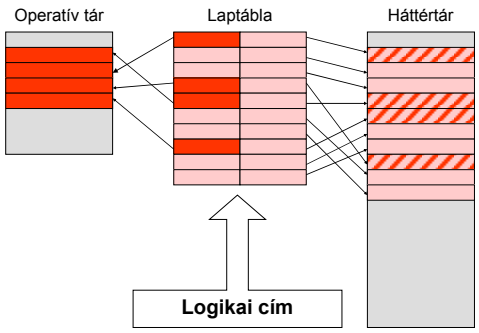

Lényeg, előnyök

A folyamat lapjai közül nem mindegyik van a memóriában

a többi a háttértáron várakozik

csak a folyamat által igényeltek kerülnek be (igény szerinti lapozás)

Előny:

- **a valós memóriánál nagyobb program**
- **több folyamat futhat egyszerre**
- **gyorsabb a betöltődés is**

Címszámítás lapszervezésű virtuális tár esetén

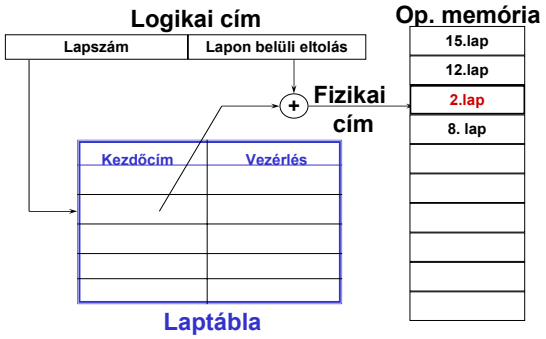

Laphiba (page fault)

Ha a folyamat olyan memóriacímre hivatkozik, ami olyan lapon található, amely nincs betöltve az operatív memóriába

Nem igazi hiba! Virtuális tárkezelésnél természetes!

Szükséges lépések:

- Ellenőrizzük, hogy az adott folyamat használhatja-e az adott címet
- A lapot behozzuk a háttértárról az operatív tárba (természetesen előtte egy lapot lehet, hogy ki kell menteni) és módosítjuk a laptáblát
- Meg kell ismételni annak az utasításnak a végrehajtását, ahol a laphiba fellépett

A lapkezelés algoritmusa

A laptábla-vezérlés mezőjének tartalma:

Bent van-e a lap az operatív memóriában (present)

Módosítottuk-e (dirty)

– programlap / adatlap

Információ a lapcseréhez (pl. milyen régóta van bent az adott lap)

Védelmi információ

A virtuális memóriakezelés

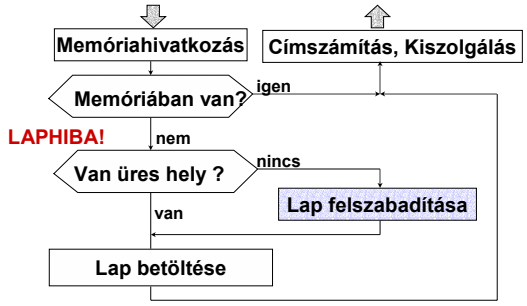

Lapozási stratégiák
FIFO - Előbb be, előbb ki

A behozott lapok számait egy FIFO sorban tároljuk

Laphiba esetén a FIFO elején álló lapot cseréljük le

A behozott lap sorszámát a FIFO végére írjuk

Előny: egyszerű

Hátrány: sok laphibát okoz

FIFO - első példa

Azt a lapot kell lecserélni, amely

- legrégebben van a tárban

Igényelt lap	6	8	3	8	6	0	3	6	3	5	3
1.lap	6	6	6			0		0		0	3
2.lap		8	8			8		6		6	6
3.lap			3			3		3		5	5
	*	*	*			*		*		*	*

Laphibák száma: 3 + 4

FIFO - második példa

5	4	3	2	4	5	1	7	4	5	4	3	6	7	3	4	5	4	3	7
5	5	5	5				1	1	1	1		3	3	3		3	5		5
-	4	4	4				4	7	7	7		7	6	6		6	6		3
-	-	3	3				3	3	4	4		4	4	7		7	7		7
-	-	-	2				2	2	2	5		5	5	5		4	4		4

FIFO:

5 4 3 2 1 7 4 5 3 6 7 4 5 3

Laphibák száma: 4 + 10

OPT - optimális stratégia

Az új lapot mindig annak a helyére hozzuk be, amelyre a legkésőbb fogunk (újra)hivatkozni

Előny: ez adja a minimális laphiba számot

Hátrány: a gyakorlatban megvalósíthatatlan, mert nem tudhatjuk előre a hivatkozások sorrendjét

Megvalósíthatatlansága miatt csak az egyéb stratégiák jóságának vizsgálatához való referenciaként használják

OPT - első példa

Azt a lapot kell lecserélni, melyre

- **a legkésőbb lesz szükség**

Igényelt lap	6	8	3	8	6	0	3	6	3	5	3
1.lap	6	6	6			6				6	
2.lap		8	8			0				5	
3.lap			3			3				3	
	*	*	*			*				*	

Laphibák száma: 3 + 2

OPT - második példa

5	4	3	2	4	5	1	7	4	5	4	3	6	7	3	4	5	4	3	7
5	5	5	5			5	5					6				5			
-	4	4	4			4	4					4				4			
-	-	3	3			3	3					3				3			
-	-	-	2			1	7					7				7			

Laphibák száma: 4 + 4(!)

LRU - legrégebben használt

Az optimális stratégia (egyik) közelítése

Az új lapot mindig annak a helyére hozzuk be, amelyre a legrégebben hivatkoztunk (a lokalitási elv alapján erre lesz a legkevésbé valószínűleg szükség a későbbiek során)

Előny: viszonylag jól közelíti az optimálist

Hátrány: kiegészítő HW-t igényel

lassú

LRU - első példa

Azt a lapot kell lecserélni, melyhez

- **a legrégebben fordult a folyamat**

Igényelt lap	6	8	3	8	6	0	3	6	3	5	3
1.lap	6	6	6			6	6			6	
2.lap		8	8			8	3			3	
3.lap			3			0	0			5	
	*	*	*			*	*			*	

Laphibák száma: 3 + 3

LRU - második példa

5	4	3	2	4	5	1	7	4	5	4	3	6	7	3	4	5	4	3	7
5	5	5	5			5	5					5	5	7				7	
-	4	4	4			4	4					4	4	4				4	
-	-	3	3			1	1					3	3	3				3	
-	-	-	2			2	7					7	6	6				5	

Laphibák száma: 4 + 6

Second Chance (SC) - második esély

Minden laphoz tartozik egy ”hivatkozás” bit (H) is
Ha a lapra hivatkozunk, ezt “1”-be állítjuk
(tehát behozáskor is!)

Lapcsere esetén azt a lapot vizsgáljuk, ami a FIFO elején van

- **ha H=0, ez lesz az áldozat**
- **ha H=1, nullázzuk a bitet, és a lap a sor végére áll, és újabb áldozatot keresünk**

Hátrány: HW-t igényel és elég bonyolult is

Előny: sokkal gyorsabb mint az LRU

SC - példa

5	4	3	2	4	5	1	1	1	1	1	7	3	4	4	5	5	5
5_1	5_1	5_1	5_1	5_0	5_0	5_0	5_0	1_1	1_1	1_1	1_1	1_1	1_0	1_0	1_0		
-	4_1	4_1	4_1	4_1	4_0	4_0	4_0	4_0	7_1	7_1	7_1	7_1	7_1	7_0	7_1		
-	-	3_1	3_1	3_1	3_0	3_0	3_0	3_0	3_1	3_0	3_0	3_0	3_0	5_1			
-	-	-	2_1	2_1	2_1	2_0	2_0	2_0	2_0	4_1	4_1	4_1	4_1				
*	*	*	*	!	!	!	!	*	*	!	!	*	!	!	*		

Laphibák száma: 4 + 4

Not Used Recently (NUR) - Mostanában nem használt

Az LRU közelítése

Az operációs rendszer azok közül a lapok közül választja ki a lecserélendőt, amelyek

az előző lapcsere óta

NEM MÓDOSULTAK
és/vagy
NEM HIVATKOZTAK RÁJUK

A címszámítás gyorsítása

A virtuális tárkezelésnél a címszámítás sebessége több mint a felével csökken

Gyorsítás igénye

Az utoljára használt néhány lap címét egy speciális gyorstárban (TLB) tárolják (asszociatív memória)

A laptáblán keresztüli címszámítással párhuzamosan keresünk a TLB-ben is, ha ott megtaláljuk, leállítjuk a laptáblán keresztüli keresést

Asszociatív memória

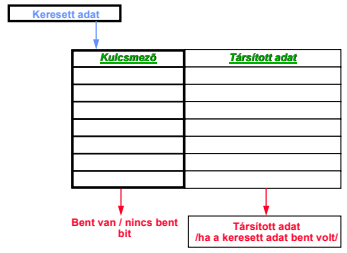

A TLB működése

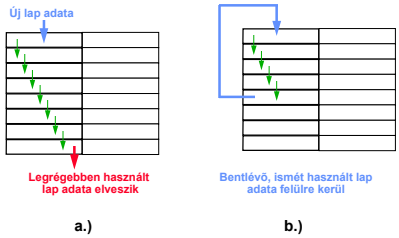

Keretek számának meghatározása

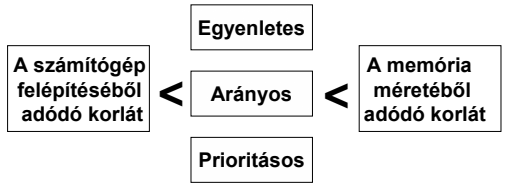

Lokális stratégia: A lapok száma futás alatt állandó
Globális stratégia: A lapok száma igény szerint változik

Vergődés

Egy folyamat több időt tölt lapozással, mint hasznos tevékenységgel (kevés lapja van)

Elkerülése:

Lokális lapkiosztási algoritmus: Minden folyamatnak rögzített darabszámú lapja van. Így, ha egy folyamat vergődik, a többi (majdnem) szabadon futhat

Munkahalmaz: viszonylag lassan változik; az op. r. olyan lapozási stratégiát követ, hogy minden folyamatnak igyekszik bent tartani a munkahalmazát; bonyolult SW és HW igény

Laphiba-gyakoriság figyelése: kevés laphibánál a folyamatnak túl sok kerete van, ezért elveszünk tőle egyet, ill. sok laphibánál kevés kerete van, tehát adunk neki még egyet

Védelem

Szegmentálás: bontsuk a programjainkat LOGIKAI egységekre (lapozás: fizikai egységekre tördelés)

Ezzel megoldható

1. **Egy folyamaton belül a logikai egységek védelme egymástól**
2. **A folyamatok védelme egymástól (DE biztosítva az esetleges együttműködés lehetőségét)**
3. **Az operációs rendszer védelme a felhasználóktól**

Logikai egységek védelme

Különítsük el a folyamat LOGIKAI egységeit!
- kód-, adat-, veremszegmens

Minden utasításnak legyen alapértelmezett szegmense!
- JUMP kódszegmens;
- MOVE adatszegmens;
- PUSH stack szegmens,

Az utasítás végrehajtásakor a HW ellenőrizze, hogy tényleg adott típusú szegmensben van-e az operandus.

Tárolni kell a szegmens típusát, kezdőcímét és HOSSZÁT
(Az univerzalitás ellen hat: “prefix utasítások”)

Folyamatok védelme egymástól

Lokális leíró tábla (LDT)

Legyen minden egyes folyamatnak SAJÁT szegmens leíró táblája, amelyben CSAK az általa elérhető szegmensek vannak feltüntetve, így a memória MÁS területeit egyáltalán nem használhatja az adott folyamat!

Globális/Interrupt leíró tábla (GDT, IDT)

A közösen használt szegmensek leíróit helyezzük el az összes együttműködni szándékozó folyamat leíró táblájában, DE esetleg különböző jogokkal!

Az operációs rendszer védelme

Prioritási szintek bevezetése:

Egy adott szegmenst csak az a folyamat használhat, melynek prioritása minimum megegyezik a szegmens prioritásával
- szegmensek prioritási szintje: a vezérlés mezőben
- folyamat prioritási szintje: a KÓDSZEGMENSÉHEZ rendelt prioritási érték

(Természetesen az operációs rendszer folyamatai kerülnek a magas prioritású szintekre, míg a felhasználói folyamatok az alacsonyakra)

Tárvédelem

Folyamatok logikai egységeinek védelme egymástól	**Szegmensleíró tábla, szegmenshossz mező**
Folyamatok védelme egymástól	**Szegmensleíró tábla létezése**
Operációs rendszer védelme	**Szegmensleíró tábla védelmi (prioritás) mezői**

Lapozás vs. Szegmentálás

Lapozás:
- Fizikai darabolás eredménye
- Egyforma méretű lapok
- **Gyors, hardver által végezhető lapcsere**
- **A védelemnek nem sok értelme van**

Szegmentálás
- Logikai darabolás eredménye
- Különböző méretű szegmensek
- **Lassabb betöltés/mentés**
- **Védelemhez jól használható**

Lapozott szegmentálás

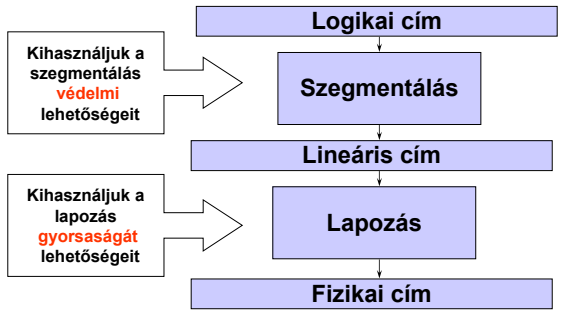

Lapozott szegmentálás - példa

pl. JMP *valahova* (szegmens: CS, offset: *valahova*
- **A folyamat által adott cím a LOGIKAI cím**
- **A szegmensleíró tábla CS-hez tartozó sorában ellenőrizzük, hogy a folyamat jogosult-e használni a szegmenst, illetve, hogy a valahova cím benne van-e a tartományban.**
- **Kiszámítjuk a szegmens:offset alapján a LINEÁRIS címet (pl. szegmens kezdőcím+offset)**
- **A lineáris cím a lapozó egység bemenete, felosztódik laptábla címre (pl. 6 bit -> 4kB) és lapon belüli offset-re, majd a laptábla által tartalmazott fizikai lapcímet összeillesztve az eltolással, megkapjuk a FIZIKAI címet.**

Gyorsítótár (cache) - elv

A leggyakrabban használt adatok legyenek a leghamarabb elérhető helyen

Tároló hierarchia

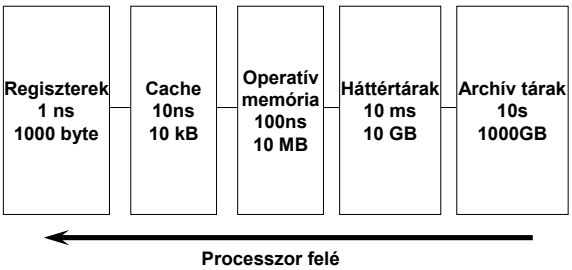

Összefoglalás

Valóságos tárkezelés
- Overlay, swapping, particionálás, lapozás

Virtuális tárkezelés
- Laphiba, lapkezelés, címszámítás
- Lapcsere stratégiák: FIFO, OPT, LRU, SC, NUR
- A címszámítás gyorsítása

Tárvédelem
- A logikai egységek védelme
- A folyamatok védelme egymástól
- Az operációs rendszer védelme

Párhuzamos programozás

- Párhuzamosság, szinkronizálás, konkurencia
- Precedenciagráf, leíró szerkezetek
  - Fork-join
  - Parbegin-parend szerkezet
  - Szemaforok

Párhuzamosság, szinkronizálás, konkurencia

```
u1:  x:=12;
u2:  y:=x/4;
u3:  a:=x+y;
u4:  b:=x-y;
u5:  c:=a*b;
u6:  d:=x+1;
u7:  e:=c+d;
```


Párhuzamosság, szinkronizálás, konkurencia

```
u1:  x:=12;
u2:  y:=x/4;
u3:  a:=x+y;
u4:  b:=x-y;
u5:  c:=a*b;
u6:  d:=x+1;
u7:  e:=c+d;
```

Bizonyos utasítások csak egymás után (szekvenciálisan) hajthatók végre, pl. u1 és u2, hiszen u2 használja u1 eredményét

Párhuzamosság, szinkronizálás, konkurencia

```
u1:  x:=12;
u2:  y:=x/4;
u3:  a:=x+y;
u4:  b:=x-y;
u5:  c:=a*b;
u6:  d:=x+1;
u7:  e:=c+d;
```

Bizonyos utasítások csak egymás után (szekvenciálisan) hajthatók végre, pl. u1 és u2, hiszen u2 használja u1 eredményét

DE: pl. u3 és u4 egyszerre, egymással párhuzamosan is végrehajtható, hiszen nem függenek egymástól

Precedenciagráf

Csomópontok: UTASÍTÁSOK

Élek: Abban a csomópontban lévő utasítás, ahonnan egy él indul, MEG KELL, HOGY ELŐZZE azt az utasítást, amely abban a csomópontban található, ahová az él mutat

Szerkesszük meg a precedenciagráfot!

```
u1:  x:=12;
u2:  y:=x/4;
u3:  a:=x+y;
u4:  b:=x-y;
u5:  c:=a*b;
u6:  d:=x+1;
u7:  e:=c+d;
```

Precedenciagráf

ha több él találkozik egy csomópontban: szinkronizálás!

u1: x:=12;
u2: y:=x/4;
u3: a:=x+y;
u4: b:=x-y;
u5: c:=a*b;
u6: d:=x+1;
u7: e:=c+d;

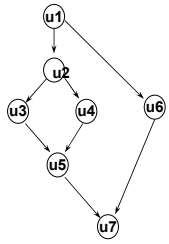

A precedenciagráfok szemléletesen tükrözik a párhuzamosítási lehetőségeket, de programozásra közvetlenül nem használhatók

1. **megoldás: fork / join utasításpár**
2. **megoldás: parbegin/parend utasításpár**

Fork / join utasításpár

fork utasítás: a végrehajtás két egymással párhuzamosan végrehajtható ágra szakad, az egyik ág közvetlenül a fork utasítás után, a másik ág a megadott címkénél található

Fork / join utasításpár

fork utasítás: a végrehajtás két egymással párhuzamosan végrehajtható ágra szakad, az egyik ág közvetlenül a fork utasítás után, a másik ág a megadott címkénél található

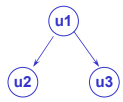

Fork / join utasításpár

fork utasítás: a végrehajtás két egymással párhuzamosan végrehajtható ágra szakad, az egyik ág közvetlenül a fork utasítás után, a másik ág a megadott címkénél található

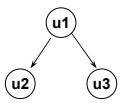

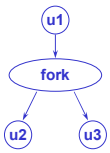

Fork / join utasításpár

fork utasítás: a végrehajtás két egymással párhuzamosan végrehajtható ágra szakad, az egyik ág közvetlenül a fork utasítás után, a másik ág a megadott címkénél található

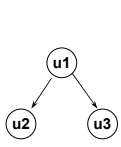

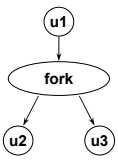


```
     u1;
     fork   L;
     u2;
     ...
L:   u3;
```

Fork / join utasításpár

join utasítás: két vagy több ág egyesítése;

- az ágak "bevárják egymást" (szinkronizáció) és csak a legutoljára "érkező" folytatódik, a többi "meghal"
- az egyesítendő ágak számát egy számláló mutatja

Fork / join utasításpár

join utasítás: két vagy több ág egyesítése;

- az ágak "bevárják egymást" (szinkronizáció) és csak a legutoljára "érkező" folytatódik, a többi "meghal"
- az egyesítendő ágak számát egy számláló mutatja

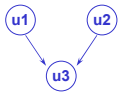

Fork / join utasításpár

join utasítás: két vagy több ág egyesítése;

- az ágak "bevárják egymást" (szinkronizáció) és csak a legutoljára "érkező" folytatódik, a többi "meghal"
- az egyesítendő ágak számát egy számláló mutatja

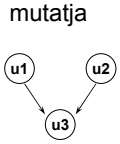

Fork / join utasításpár

join utasítás: két vagy több ág egyesítése;

- az ágak "bevárják egymást" (szinkronizáció) és csak a legutoljára "érkező" folytatódik, a többi "meghal"
- az egyesítendő ágak számát egy számláló mutatja

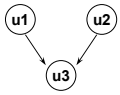

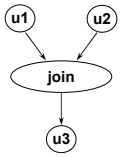


```
    száml:=2;
    u1;
    goto L;
    u2;
L: join száml;
    u3;
```


Fork / join utasításpár

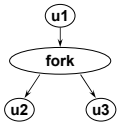


```
    u1;
    fork   L;
    u2;
    ...
L:  u3;
```

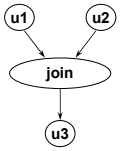


```
    száml:=2;
    u1;
    goto L;
    u2;
L: join száml;
    u3;
```


Példa a fork/join utasítás használatára

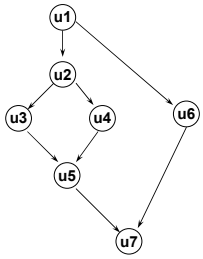

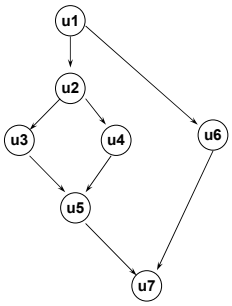


```
        száml2 := 2;
        száml1 := 2;
        u1;
        fork    L1;
        u2;
        fork    L2;
        u3;
        goto    L3;
L2: u4;
L3: join száml1;
        u5;
        goto    L4;
L1: u6;
L4: join száml2;
        u7;
```


Parbegin / parend utasításpár

A fork / join utasítások használatával áttekinthetetlen programstruktúra jön létre, a sok "goto" utasítás miatt

Megoldás: parbegin / parend utasítások

parbegin u1; u2; .... parend;

Jelentése: u1, u2, ... egymással párhuzamosan végrehajtható utasítások

Példa a parbegin/parend utasítás használatára

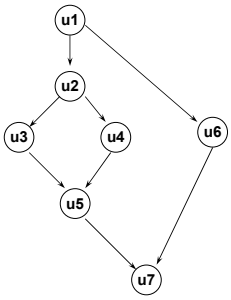

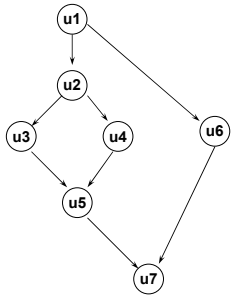


```
u1;
parbegin
    u6;
    begin
        u2;
        parbegin
            u3;
            u4;
        parend;
        u5;
    end;
parend;
u7;
```


Parbegin / parend utasításpár

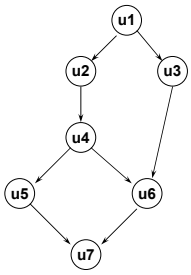

A parbegin/parend utasításpár nem univerzális

Ez a precedenciagráf nem írható le segítségükkel

Parbegin / parend utasításpár

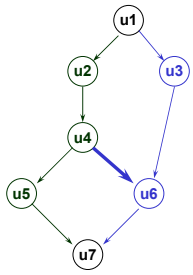

A parbegin/parend utasításpár nem univerzális

Ez a precedenciagráf nem írható le segítségükkel

A precedenciagráf, a fork/join és a parbegin/parend összehasonlítása

- A legszemléletesebb a precedenciagráf, de programozásra nem alkalmas
- A fork/join segítségével minden leírható, ami precedenciagráffal, de áttekinthetetlen programot eredményez
- A parbegin/parend áttekinthető programot ad, de "kevesebbet tud" mint a precedenciagráf és a fork/join. Ahhoz, hogy egyenrangú legyen velük, még további támogatás kell (szemaforok bevezetése)

- A nagy adminisztrációs igény miatt a párhuzamosítás általában nem utasításszintű, hanem folyamat szintű
- Folyamatok dinamikus létrehozása
  - szülő / gyerek folyamatok
- Végrehajtás:
  - A szülő a gyerekkel párhuzamosan fut
  - A szülő felfüggesztődik és megvárja minden gyerekének befejeződését, csak utána fut tovább
- Erőforrás használat:
  - A közös változókat osztottan használják
  - A gyerek a szülő változóinak csak egy részét kapja (UNIX: változókat nem, csak az állomány hozzáférési jogokat; kommunikáció speciális egységen (pipe))

Folyamatok törlése

- Folyamatok törlése: "KILL foly.azonosító" utasítással
  - folyamat létrehozásakor egyedi azonosítót kell rendelnünk hozzá
- Általában csak a szülő törölheti a gyerekét
- Általában egy folyamat törlése maga után vonja összes gyerekének törlését is

A parbegin / parend általánosítása szemaforokkal

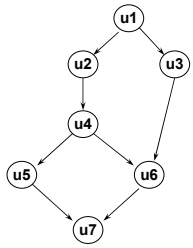

- Tisztán parbegin/parend utasításokkal nem írható le
- Rendeljünk minden élhez egy-egy átmenetet engedélyező szemafort
- E szemaforok kezdeti értéke "foglalt" kell legyen

A parbegin / parend általánosítása szemaforokkal

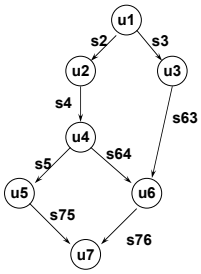

parbegin
- begin u1; V(s2); V(s3); end;
- begin P(s2); u2; V(s4); end;
- begin P(s3); u3; V(s63); end;
- begin P(s4); u4; V(s5); V(s64); end;
- begin P(s5); u5; V(s75); end;
- begin P(s64); P(s63); u6; V(s76); end;
- begin P(s75); P(s76); u7; end;

parend;

A parbegin / parend általánosítása szemaforokkal

A szemaforokkal kiegészített megoldás lassabb, mint a tisztán parbegin/parend utasításokat tartalmazó megoldás, ezért csak akkor használjuk, ha feltétlen szükséges!

Összefoglalás

- Párhuzamos folyamatok szinkronizálása
- Precedenciagráf, leíró szerkezetek
- A fork-join utasításpár - előnyök, hátrányok
- A parbegin-parend szerkezet - előnyök, hátrányok
- A parbegin-parend szerkezet általánosítása